

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΚΔ' • ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 182 • ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2002 • ΚΙΣΛΕΒ - ΤΕΒΕΤ 5763



Κοινά ιστορικά πολιτιστικά σημεία

ΣΤΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ των αιώνων έχουν γραφτεί από ιστορικούς, κοινωνιολόγους, πολιτειολόγους, αρχαιολόγους πολλά κείμενα που αποδεικνύουν τα κοινά σημεία των δύο αρχαίων λαών, του ελληνικού και του εβραϊκού. Όπως σημειώνει χαρακτηριστικά ο φιλόσοφος και κοινωνικός μελετητής Έρμαν ντε Κεύσερλιγκ «αν αυτοί οι λαοί μοιάζουν σε πολλά επίπεδα, αυτό προέρχεται από την ομοιότητα των συνθηκών μέσα στις οποίες έζησαν στην διάρκεια χιλιετιών και σε χαρίσματα πνευματικά ομοίως ανώτερα». Στην εξέλιξη της ιστορικής πραγματικότητας οι δύο αυτοί λαοί - όπως είναι φυσικό - άλλοτε συνεργάστηκαν, άλλοτε όχι. Όμως, μαζί με τους Αιγυπτίους και τους περισσότερο απομακρυσμένους Κινέζους, δημιούργησαν αναμφισβήτητα τον πολιτισμό της ανατολικής Μεσογείου και της Ασίας. Τον πολιτισμό εκείνο που σήμερα κυριαρχεί σε παγκόσμιο επίπεδο, εμπλουτισμένος με κυριαρχικά τοπικά στοιχεία.

ΣΤΗΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «Καθημερινή» (τον Σεπτέμβριο του 1953, πριν από 49 χρόνια) δημοσιεύτηκε η παρακάτω είδηση:

«Έλληνες και Ιουδαίοι: Ιερουσαλήμ, Σεπτέμβριος - Οι αρχαιολόγοι της Ισραηλιτικής Εταιρίας εξερευνήσεων που εργάζονται εις τας ανασκαφάς της μεγάλης νεκροπόλεως του Μπέϊτ Σεαρίμ παρά την Χάΐφαν, ανεύρον το μαυσωλείον του «Αιδεσίου, προέδρου του Συμβουλίου των Γερόντων της Αντιοχείας» και των Ραββίνων Συμεών και Γαμαλιήλ, μελών του Συνεδρίου, που είχε την έδραν τους εις Μπέϊτ Σεα-

ρίμ κατά τον Β' και Γ' μ.Χ. αιώνα [...]. Υπάρχουν εξ ελληνικά επιγραφαί εναντί εκάστης ιουδαϊκής ή αραμαϊκής, όπερα αποδεικνύει ότι μετά την καταστροφήν του δευτέρου ναού της Ιερουσαλήμ ο ιουδαϊκός πολιτισμός υπέστη την επίδρασιν του ελληνικού πολύ βαθύτερον παρ' όσον κοινώς πιστεύεται».

ΕΠΙΠΛΕΟΝ οι λαοί αυτοί έχουν το προνόμιο να είναι ριζωμένοι επί αιώνες στον ίδιο γεωγραφικό χώρο παρά τις ταλαιπωρίες, τις εχθρικές κατοχές, τους εξανδραποδισμούς που υπέστησαν (κυρίως οι Εβραίοι, όπως επίσης, λιγότερο οι Έλληνες). Η συνέχεια, η κουλτούρα, οι ιδιαιτερότητες και τα ιδεώδη που παρακλούντούν τους συγκεκριμένους λαούς αποδεικνύουν ότι, κατά βάση, παραμένουν αμιγώς οι ίδιοι. Παλαιοί αλλά όχι γερασμένοι. Σήμερα, μέσα σ' έναν κόσμο όπου κυριαρχεί η μεταδοτικότητα οι αρχαίοι λαοί κατορθώνουν να μεταδίδουν στη σύγχρονη καθαρά υλιστική εποχή τα αγαθά από την κυριαρχία του πνεύματος, από την εδραίωση των πολιτισμικών αξιών.

ΣΤΙΣ ΣΕΛΙΔΕΣ που ακολουθούν καταχωρούνται κείμενα δύο διαφορετικών συγγραφέων για τις σχέσεις Εβραίων και Ελλήνων. Τα κείμενα αυτά αναδημοσιεύονται στα πλαίσια των ακαδημαϊκών συζητήσεων / δημοσιευμάτων του περιοδικού μας χωρίς οι απόψεις τους - όπως πάντοτε, άλλωστε, συμβαίνει - να δεσμεύουν κατά κανένα τρόπο το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο Ελλάδος.

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΟΥ: Γιορ Κιπούρ, 1929. Πίνακας του Mordchai Bentzion. Από το βιβλίο «Jewish Artists in Bulgaria», της Tatyana Dimitrova, έκδοση της Οργάνωσης των Εβραίων της Βουλγαρίας «Shalom».

Η συνάντηση του Ελληνισμού και του Ιουδαϊσμού

Tou ABRAM LEON SACHAR

Eπί περισσότερο από έναν αιώνα από το χτίσιμο του Δεύτερου Ναού, οι Εβραίοι ζούσαν ήσυχα σύμφωνα με τις αρχές του Μωαϊκού Νόμου. Η Περσική κυριαρχία δεν ήταν καταπιεστική και κάθε λαός της αυτοκρατορίας τηρούσε τα έθιμα του χωρίς εμπόδια. Η αυτοκρατορική ανεξιθρησκεία έδινε τη δυνατότητα στους ιερείς και στους γραμματείς να κανονίζουν με ακρίβεια τις θρησκευτικές τελετουργίες και να κάνουν τον Ναό κέντρο ύπαρξης. Σταδιακά το εβραϊκό κράτος έγινε θεοκρατικό με ιερείς και ανώτατο δικαστήριο.

Όλη αυτή η εξέλιξη φανόταν θεόπεμπτη, εφόσον προς το τέλος μιας μακρόχρονης περιόδου πειθαρχίας η ακεραιότητα της εβραϊκής ζωής απειλήθηκε ξαφνικά από το σοβαρότερο κίνδυνο που είχε ποτέ αντιμετωπίσει. Με την κατάκτηση της Ευρώπης και της Ασίας από τον Μέγα Αλέξανδρο και τον Ελληνισμό ο αρχαίος κόσμος βρέθηκε μπροστά σ' έναν δελεαστικό τρόπο ζωής. Όλοι οι λαοί, μεγάλοι και μικροί, αργά ή γρήγορα υπέκυψαν, εκτός από τον μικρό ανυπότακτο λαό της Παλαιστίνης, ο οποίος επίσης μπήκε στον πειρασμό να ακολουθήσει τους θεούς της αγοράς και του φόρουμ. Επί τέσσερις αιώνες, μέχρι την καταστροφή του Κράτους, οι εθνικιστές έκαναν έναν αιματηρό αγώνα, πρώτα εναντίων των ίδιων των Ελλήνων και έπειτα εναντίων των Ρωμαίων, που αφομοίωναν τον ελληνικό πολιτισμό. Στο τέλος, παρόλο που η εβραϊκή σκέψη αναμφίβολα επηρεάστηκε από τη μακρόχρονη επαφή με τον Ελληνισμό και τον αγώνα εναντίον του, ο Ιουδαϊσμός επέζησε και μάλιστα έγινε περισσότερο αισθητός και μαχητικός από ποτέ.

Η Άνοδος του Ελληνισμού

OΑλέξανδρος ήταν ένα από τα χαϊδεμένα παιδιά της ιστορίας. Είχε όλα όσα θα μπορούσε να ονειρευτεί ένας ισχυρός βασιλιάς: θάρρος, έντονη φαντασία, απεριόριστη δύναμη, απαράμιλλες ευκαιρίες,



Ο Βασιλιάς Δαβίδ, από τη «Νέα εξήγηση ψαλτηρίου», τυπογραφείο Bardoni, Βενετία 1751.

πιστούς ακολούθους. Κληρονόμησε από τον πατέρα του έναν αήττητο στρατό και μια διακαή επιθυμία να τον χρησιμοποιήσει ώστε να υποτάξει τον κόσμο. Τίποτα δεν στεκόταν εμπόδιο μπροστά του για πολύ. Οι λεγεώνες του ήταν νικηφόρες παντού. Κατέκτησε ολόκληρο τον Ελληνικό κόσμο και κατέλαβε την ανεξερεύνητη

γη εκείθεν του Δούναβη. Το 334 π.Χ. εισέβαλλε στην Ασία έτοιμος να αναμετρηθεί με τους Πέρσες για την κυριαρχία της Ανατολής. Μέσα σ' ένα χρόνο είχε διώξει τον ισχυρό Δαρείο από την Ισαυρία και είχε καταλάβει την Μικρά Ασία. Τον επόμενο χρόνο ήταν στην Αίγυπτο προκειμένου να μάθει από τον θεό Άμνον Ρα αν ένας κοινός θνητός, όπως ο Φίλιππος, μπορούσε πράγματι να ήταν ο πατέρας του. Κατόπιν προχώρησε στη Μεσοποταμία, στην Ασσυρία, μέχρι και τα σύνορα της Ινδίας όπου οι μητέρες εξακολουθούσαν να φοβερίζουν τα παιδιά τους ότι θα έρθει να τα πάρει ο τρομερός 'Ισκανδρος αν δεν κάθονταν φρόνιμα! Όταν πέθανε στα τριάντα τρία του χρόνια εξαπλωμένος από τους κόπους ήταν κυρίαρχος της μεγαλύτερης αυτοκρατορίας που είχε γνωρίσει ο κόσμος της αρχαιότητας.

Οπουδήποτε πήγαινε ο Αλέξανδρος, ίδρε πόλεις, έφτιαχνε εκεί ελληνικές αποικίες, τις καλλώπιζε με ελληνικά έργα τέχνης. Από εκεί κατακτούσε πολιτισμούς αλλά και λαούς. Φυσικά δεν μπορεί να πει κανείς αν αυτή η πολιτική οφειλόταν στην επιθυμία να διαδώσει τον ελληνικό πολιτισμό ή αν ήταν το αποτέλεσμα των στρατιωτικών του σχεδίων. Φυσικά η επιπολαιότητα και η εκκεντρικότητα που χαρακτηρίζουν τη σταδιοδρομία του, η σχεδόν παιδιάστικη θυσία των αρχών προς χάριν της ικανοποίησης, θέτουν το ερώτημα αν το πρωταρχικό του μέλημα ήταν να φέρει την ευλογία του Ελληνισμού στους βάρβαρους λαούς· αν πράγματι η ευφυΐα του «τρελού Μακεδόνα» δεν ήταν υπερβολή. Επανειλημμένως έχει εκφραστεί η άποψη ότι δεν ήταν η αιτία αλλά απλά ένας από τους παράγοντες για την διάδοση του Ελληνισμού. Οι ιστορικοί πιθανότατα δεν πρόκειται ποτέ να συμφωνήσουν όσον αφορά τα κίνητρα του Αλέξανδρου, αλλά δεν μπορούν να διαφωνήσουν πάνω στις τεράστιες συνέπειες των πράξεών του. Οι σπόροι του Ελληνισμού που έσπειρε στην Ασία πάντού και ακόμα και το χάος μετά τον θάνατό του δεν έπληξε την εξέλιξή τους.

Ο Αλέξανδρος δεν είχε εκπαιδεύσει κανέναν για να τον διαδεχτεί, και ούτε είχε κάνει σχέδια για το μέλλον και όταν υπέκυψε. Έπειτα από μια νύχτα μεθυσιού το 323 π.Χ., η τεράστια αυτοκρατορία του κατέρρευσε. Ο αγώνας των στρατηγών του να διεκδικήσουν για τους εαυτούς τους κάποια μέρη, συνεχίστηκε επί πολλές δεκαετίες και έφερε την καταστροφή σε κάθε επαρχία όπου εισέβαλαν τα στρατεύματά τους. Τελικά, αναδύθηκαν μερικές αυτοκρατορίες μέσα από το χάος των πολέμων διαδοχής. Ο γοητευτικός Πτολεμαίος, ο πιο έμπιστος αντιστράτηγος του Αλέξανδρου, κατόρθωσε να γίνει κύριος της Αιγύπτου και ίδρυσε μια δυναστεία που συνε-

χίστηκε αδιάκοπα μέχρι την έποχή του Καίσαρα. Ο πανούργος Σέλευκος, ύστερα από περισσότερο από πενήντα χρόνια διαρκούς μάχης, έγινε ο ιδρυτής μιας αυτοκρατορίας στη Μικρά Ασία από την Αρμενία στον Βορρά μέχρι την Μεσοποταμία στην Ανατολή.

HΙουδαία και οι μικρές φυλές της Παλαιιστίνης και της Συρίας βρέθηκαν ανάμεσα στους δύο αντιπάλους οι οποίοι διεκδικούσαν με δριμύτητα τα εδάφη τους καθώς τα καραβάνια διέσχιζαν την Ινδία και την Αραβία. Ο Ιώσηπος συγκρίνει την Ιουδαία εκείνης της περιόδου με καράβι σε καταιγίδα, που το χτυπούν τα κύματα απ' όλες τις πλευρές. Η πολιτική ιστορία της χώρας, παλαιότερα αλλά και αργότερα, εξαρτιόταν σχεδόν αποκλειστικά από την πολιτική των ισχυρών γειτόνων της. Τα εδάφη άλλαζαν συνεχώς χέρια· κανείς δεν ήξερε σε ποιόν θα ανήκε η κυριαρχία την επαύριον. Η ίδια η Ιουδαία δεν υπέστη τόσα πολλά, εφόσον η Ιερουσαλήμ βρισκόταν στα υψώματα, και οι περισσότερες στρατιωτικές παρεμβάσεις περιορίζονταν στην ακτή των Φιλισταίων ή στις πεδιάδες της Γαλιλαίας. Ωστόσο ήταν ανακούφιση όταν το 198 π.Χ. η δυναστεία του Σέλευκου τελικώς ανέλαβε την εξουσία στην Παλαιστίνη και οι αιγυπτιακές λεγεώνες δεν διατάρασσαν πλέον την ειρήνη της.

Λίγο έχουν σημασία οι λεπτομέρειες της διπλωματίας εκείνης της περιόδου. Οι Εβραίοι ήταν συνηθισμένοι στις συχνές αλλαγές των αρχόντων και όσο τους επέτρεπαν να ζουν σε ησυχία, λίγο τους απασχολούσε αν η δυναστεία του Πτολεμαίου ή η δυναστεία του Σέλευκου είχε τον έλεγχο της χώρας. Όμως ο Ελληνισμός, κατά τη διάρκεια και ύστερα από μακροχρόνιους πολέμους, προέβαινε σε ισχυρές επιδρομές στην Παλαιστίνη. Η χώρα ήταν περικυλλωμένη από παντού από ελληνικές πόλεις και εκτεθειμένη στην επιρροή τους. Καθημερινά γίνονταν θυσίες στους θεούς του Ολύμπου στις πόλεις της περιοχής των Φιλισταίων, στη δυτική ακτή και στους νοιός πάνω στον Νείλο, όπου κάποτε οι Αιγύπτιοι θεοί είχαν την εξουσία. Οι ελληνικές συνήθειες, η ελληνική γλώσσα, τα ελληνικά κτίρια και τα ελληνικά αθλήματα ήταν κοινά τόσο στα χωριά ανατολικά του Ιορδάνη όσο και στα μεγάλα αστικά κέντρα της Συρίας. Η Ιουδαία δεν μπορούσε να παραμείνει ανεπτηρέαστη για πολύ και οι πιο τολμηροί της νέας γενιάς σύντομα άχισαν να προσαρμόζονται στις νέες επιρροές. Άρχισε η μεγάλη σύγκρουση. Μπορούσε να επιβιώσει ο Ιουδαϊσμός αν ο Ελληνισμός επικρατούσε πάνω στον πολιτισμό της χώρας; 'Η μήπως τα δύο πνεύματα ήταν αμοιβαίως περιοριστικά και αποτελούσαν απειλή το ένα για το άλλο;

Οι Ιουδαϊκές και οι Ελληνικές απόψεις για τη ζωή έχουν αντιταραφεί πολλές φορές. Ο Ιουδαίος έδινε έμφαση στον Παντοδύναμο Θεό και στην υπακοή σε έναν θείο ηθικό νόμο· ήταν κυρίως σοβαρός, συγκρατημένος, πρόσθυμος να αναγνωρίσει τους περιορισμούς του. Το να αναζητήσει τον Θεό ήταν γι' αυτόν η απόλυτη σοφία, το να ακολουθήσει τις εντολές Του ήταν η απόλυτη αρετή. Ο Έλληνας δεν δεχόταν καμιά αποκάλυψη ως απόλυτη προσπαθούσε να εισχωρήσει στον πυρήνα των αντιλήψεών του, αναλύοντας τα ίδια τα θεμέλια της γνώσης του. Ήταν ευλογημένος με μια λεπτή, διακριτική λογική και μια έντονη επιθυμία να τη χρησιμοποιήσει, να την εμβαθύνει, να ανοίξει την καρδιά της πραγματικότητας. Ο Ιουδαίος έτεινε προς τον μυστικισμό· αποδεχόταν τον ηθικό νόμο και δεν πήγαινε παραπέδα. Ο Έλληνας δεν υποκλινόταν σε κανένα νόμο εκτός από την αυτοέκφραση. Αγαπούσε το ωραίο, την τέχνη, την υπαίθρια ζωή και κάθε πλευρά της φύσης που τον διέγειρε αισθητικά. Ο Ιουδαίος ρωτούσε «Τι πρέπει να κάνω;» ενώ ο Έλληνας ρωτούσε «Γιατί πρέπει να το κάνω;.». Ο Μάθιου Άρονλντ έχει τοποθετήσει τη διαφορά μεταξύ των δύο τρόπων σκέψης σε μια σειρά γνωστών επιγραμμάτων. Η πρωταρχική ιδέα στον Έλληνα ήταν να δει τα πράγματα όπως ήταν στην πραγματικότητα· η πρωταρχική ιδέα στον Ιουδαίο ήταν η συμπεριφορά και η υπακοή. Ο Ιουδαίος πίστευε στην ομορφιά της ιερότητας, ενώ ο Έλληνας πίστευε στην ιερότητα της ομορφιάς.

Οι δυο απόψεις δεν μπορούσαν να συμφυλιωθούν σε ένα άτομο. Δεν μπορούσε κανείς να αποδεχτεί έναν εξ αποκαλύψεως νόμο ως απόλυτο και από την άλλη να αμφισβητεί κατά βάθος τις ίδιες τις βάσεις της ζωής· ούτε να υποταχθεί σε κάπιον ηθικό νόμο και από την άλλη να εκμεταλλεύεται τις ικανότητές του χωρίς συγκράτηση. Ήταν, δημοσ., δυνατόν οι δύο φιλοσοφίες να συνυπάρχουν σε έναν ολόκληρο λαό, να εκφράζουν άτομα που αντιπροσώπευαν θαυμάσια και τα δύο; Η εγκόσιμια ζωή θα είχε πράγματι εξιδανικευτεί αν είχε αναπτύξει ταυτόχρονα τον διακαπή πόθο για την κοινωνική δικαιοσύνη ενός Αμώς ή ενός Ησαΐα και την καθαρή σοφία ενός Σωκράτη ή ενός Πλάτωνα, τον ηθικό ενθουσιασμό ενός Ιερεμία και την καλλιτεχνική ευφυΐα ενός Πραξιτέλη.

Δυστυχώς, το καλύτερο στοιχείο του Ελληνικού πνεύματος δεν συναντήθηκε με το καλύτερο στοιχείο του Ιουδαϊκού πνεύματος. Τα θαυμάσια επιτεύγματα των φιλοσόφων και των καλλιτεχνών, η αναζήτησή τους για την αλήθεια και την ομορφιά, η μειλίχια ανθρωπιστική τους προσέγγιση, δεν ήθελαν στην Ανατολή με τα

άρματα των Ελλήνων κατακτητών. Αντιθέτως, ήθελε μια κακή απομίμηση του Ελληνισμού, κάτι που έλαμπε αλλά δεν ήταν χρυσός, ένας χυδαίος παγανισμός, μια αναισθησία για το κοινό καλό, μία φτηνή σοφιστεία, ένας κυνισμός που εύκολα αποδυνάμωνε τις παλιές αντιλήψεις και την παλιότερη πίστη, χωρίς να τις αντικαθιστά με κάτι εποικοδομητικό. Πολλές φορές το γυμναστήριο και το αμφιθέατρο σήμαιναν ακολασία και ασέλγεια· η αναζήτηση για πνευματική διαίνεια σήμαινε κακοήθη ειρωνεία και απάτη· το κυνήγι του ωραίου σήμαινε θηική ανευθυνότητα. Και αυτά τα κενά στολίδια ενός θαυμαστού πολιτισμού υποδούλωσαν την Ανατολή. Διότι, ποιος μπορούσε να αντισταθεί στα υπέροχα παραδείγματα του νέου πνεύματος, σε άνδρες με άφθονη ενεργητικότητα και σωματική ωρμή, με ευφράδεια λόγου, με μια ασέβεια που να προκαλεί ρίγη και να απαιτεί διανοητική τόλμη;

Στην Ιουδαία, ύστερα από μια μακρά περίοδο ιερατικής λιτότητας και πουριτανικής ευσέβειας, τα ελληνικά ιδανικά δημιούργησαν όλεθρο. Αρχικά, ελάχιστοι τολμηροί έφευγαν από την καθιερωμένη εθιμοτυπία. Όμως, καθώς ο αριθμός τους αυξανόταν, οι παλιότερες γενιές έμεναν εμβρόνητες. Η νεολαία της χώρας μιμείτο ονόματα και συνήθειες· οι νέοι επιδεικνύανε ξεδιάντροπα τη γύμνια τους στις ελληνικές παλαίστρες. Και ακόμα χειρότερα, αφομοίωναν ολόκληρη την ελληνική φιλοσοφία για τη ζωή (*Weltanschauung*). Επιτίθονταν ακόμα και στους νόμους και στα έθιμα με τα οποία είχαν γαλούχησε. Αυτό δεν ήταν απλώς ένας πρόσκαιρος ενθουσιασμός που μπορούσε εύκολα να συγχωρεθεί.

Ως συνήθως, οι μάζες δεν αποτελούσαν το αποφασιστικό στοιχείο της σύγκρουσης. Αυτοί ήταν άνθρωποι μπερδεμένοι, βρίσκονταν σε κατάσταση σύγχυσης. Τους παρέσυρε το ζεύμα, ίσως απλώς αναρωτιόνταν απροσδιόριστα πού ήταν το πεδίο της μάχης. Όμως οι δύο αρχαίες ομάδες, οι Χασιδίμ και οι Λετσίμ, Πουριτανοί και Ελληνιστές, γέμιζαν τις συναγωγές και τις αγορές με οχλοβοή καθώς προσπαθούσαν να δυσφημίσουν οι μεν τους δε.

Σύντομα η Ιουδαία ήταν διχασμένη από τις διαμάχες των δύο ομάδων που δεν μπορούσαν να καταλάβουν η μια την άλλη. Σχεδόν κάθε οικογένεια βρέθηκε διαιρεμένη. Ό,τι ήταν σοβαρό για τη μια ομάδα ήταν αντικείμενο αστείσμου για την άλλη· Ό,τι ήταν ευχαρίστηση για τη μια ήταν μαρτύριο για την άλλη· καμιά πλευρά δεν υποχωρούσε. Εκείνοι που αγαπούσαν τον ελληνικό τρόπο ζωής έβρισκαν τον Ιουδαϊσμό βάναυσο και καταπιεστικό. Θεωρούσαν το ιερατείο αγαθούς αν ήταν ειλικρινείς και υποκριτές αν δεν είχαν έτοιμες απαντήσεις. Από

την άλλη πλευρά, οι αυστηροί εθνικιστές, ανήσυχοι από τις επιθέσεις εναντίον του τρόπου ζωής τους, δεν έκαναν κανέναν διαχωρισμό όταν έκριναν τον ξένο πολιτισμό. Επειδή μισούσαν τη λαγενία, αποδοκίμαζαν τον ιδίποτε ήταν ομορφού στην ελληνική τέχνη· επειδή μισούσαν τη σοφιστεία και την ασέβεια, αποδοκίμαζαν όλα όσα δίδασκαν οι φιλόσοφοι. Ο συμβιβασμός ήταν ανέφικτος.

Φυσικά, ως συνήθως, η νίκη φαινόταν αρχικά να είναι με τους Ελληνιστές. Συγκέντρωναν τη νεολαία από όλες τις κοινωνικές τάξεις, από την αριστοκρατία, ακόμα και από τους ιερείς. Φιλόδοξοι ήταν ότι προκειμένου να προχωρήσουν τουλάχιστον κοινωνικά, έπρεπε να ζουν σαν Έλληνες ευγενείς. Ως τις αρχές του δεύτερου αιώνα ο παλαιός Ιουδαϊσμός αντιμετώπιζε συβαρό κίνδυνο αφανισμού, απειλούμενος με θάνατο, όχι από την ώριμη σοφία της αρχαίας Ελλάδας, αλλά από τον νόθο πολιτισμό που αυτοαποκαλείτο γόνος της. Ίσως ο Ιουδαϊσμός να είχε καταβροχθίστει σιωπηλά όπως είχε συμβεί σε πολλούς άλλους πολιτισμούς· αλλά την κρίσιμη στιγμή η ιστορία έκανε ένα από τα θαύματά της. Ξαφνικά, οι Ελληνιστές δυσφημίστηκαν εντελώς σε μια αντίδραση που έγινε ολόκληρη την πλάστιγγα της Εγγύς Ανατολής, μια αντίδραση που την προκάλεσε η σκληρότητα και η ανοησία ενός νέου Σύριου μονάρχη που καταχράστηκε το θρόνο το 175 π.Χ.

Εβραϊκές κοινότητες εκτός Παλαιστίνης

Η εβραϊκή ζωή σ' αυτούς τους πολυντάραχους αιώνες της ελληνικής και ρωμαϊκής κυριαρχίας δεν περιορίζοταν στην Παλαιστίνη. Σε κάθε ακμάζον κέντρο του αρχαίου κόσμου, μέχρι και τις πιο απόμακρες γωνιές της Αφρικής και της Ασίας, οι εβραϊκές κοινότητες είχαν αναπτυχθεί, με την ενίσχυση δραστήριων εμπόρων και περιπλανώμενων τυχοδιωκτών, εξόριστων και απελευθερωμένων σκλάβων. Παρότι αποτελούσαν μια μικρή μειονότητα στην καρδιά ενός σθεναρού παγανιστικού κόσμου, σύντομα προσαρμόστηκαν στο νέο τους περιβάλλον και απέκτησαν ευημερία και επιρροή. Στη Μεσοποταμία οι Εβραίοι έγιναν τόσο ισχυροί ώστε μπόρεσαν να συνεισφέρουν οικονομικά στην ανατοπή του: Ρωμαίου αυτοκράτορα Τραϊανού όταν εκείνος προσπάθησε να καταλάβει την κοιλάδα. Η δύναμη του εβραϊκού πληθυσμού της Βόρειας Συρίας μπορεί να εκτιμηθεί από το γεγονός ότι στους μεταγενέστερους Ρωμαϊκούς πολέμους λέγεται ότι χάθηκαν δεκαοκτώ χιλιάδες Εβραίοι μόνο στη Δαμασκό.

Οι πιο σημαντικές εβραϊκές κοινότητες πριν από τη

Διασπορά ήταν επικεντρωμένες στην Αίγυπτο. Ο Φίλωνας εκτιμάει ότι στις μέρες του σχεδόν διακόσιες πενήντα χιλιάδες Εβραίοι ήταν διασκορπισμένοι σ' ολόκληρη την κοιλάδα του Νείλου. Στην Αλεξανδρεία, που είχε γίνει η πρώτη πόλη στον κόσμο και καυχιόταν για έναν πληθυσμό που ξεπερνούσε το εκατομμύριο, δύο από τα πέντε τμήματα της ήταν σχεδόν αποκλειστικά εβραϊκά. Παρόλο που οι Έλληνες συμπολίτες τους τους απεχθάνονταν και συχνά τους επιτίθονταν, οι Εβραίοι κατέέχαν ηγετικές θέσεις στην κοινότητα και έχαιραν καλής μεταχείρισης από τους άρχοντες κυρίους τους.

Οι απομακρυσμένες εβραϊκές κοινότητες, παρόλη την ξένη επιρροή που τους περιέβαλλε, διατηρούσαν αισθήματα στοργής και σεβασμού προς τους Αγίους Τόπους. Η αισθηση ενότητας που είχε αναπτυχθεί με το πέρασμα τόσων αιώνων θρησκευτικού ενθουσιασμού δεν μπορούσε εύκολα να εξαφανιστεί. Οι Εβραίοι σε κάθε γωνιά της γης θεωρούσαν τον Ναό θρησκευτικό τους κέντρο με τον ίδιο τρόπο που οι Καθολικοί οπουδήποτε θεωρούν το Βατικανό. Πλήρωναν τον φόρο για τον Ναό, σέβονταν τις αποφάσεις και τα διατάγματα του ανώτατου δικαστηρίου, και όποτε ήταν δυνατόν πήγαιναν σε προσκύνημα στην Παλαιστίνη, φέροντας μαζί τους πολύτιμα δώρα.

Αυτή η εκπληκτική συσσωμάτωση που διατηρήθηκε από τη μια δεκαετία στην άλλη σε μια εποχή εύκολης αφομοίωσης, έγινε αυτία οι Εβραίοι να κατηγορηθούν για κοινωνική υπεροψία. Ο Απίστας, ο Έλληνας γραμματικός και σχολιαστής του Ομήρου, δεν κουράζόταν ποτέ να επαναλαμβάνει αυτές τις κατηγορίες εναντίον των Εβραίων και το 38 μ.Χ. ηγήθηκε μιας αποστολής Αλεξανδρινών προκειμένου να διαμαρτυρηθούν στον Ρωμαίο αυτοκράτορα Καλιγούλα λέγοντας ότι οι Εβραίοι μισούσαν την ανθρωπότητα. Ένας προγενέστερος αυτοκράτορας γνώριζε ότι ο Απίστας ήταν ένα παγκόσμιο κύμβαλο – τύμπανο - που δεν έλεγε τίποτα το ουσιαστικό. Όμως, υπήρχαν άλλοι, περισσότερο πρόθυμοι να ακούσουν αυτές τις συκοφαντίες και οι κατηγορίες του Απίστα έγιναν ευρέως πιστεύτες. «Σήμερα», παρατηρεί ένας σύγχρονος ερμηνευτής του Ελληνισμού, «οι Εβραίοι κατηγορούνται ότι είναι κοσμοπολίτες σε μια εθνική κοινωνία, ενώ τότε τους κατηγορούσαν ότι ήταν εθνικιστές σε μια κοσμοπολίτικη κοινωνία»¹.

Όμως ήταν αδύνατον για τους Εβραίους της Διασποράς να αποφύγουν τη βαθειά επιρροή από τον πολιτισμό στις νέες τους πατριδές. Η ελληνική έγινε η κοινή τους γλώσσα. Οι ελληνικές ιδέες και τα ελληνικά έθιμα μπήκαν στη ζωή τους. Ακόμα και ο εβραϊκός τρόπος σκέψης και οι θρησκευτικές έννοιες έφτασαν στις νεότερες γενιές

μέσω των ελληνικών μεταφρασμένων κειμένων.

Πολλοί Εβραίοι, ανίκανοι ή απρόθυμοι να παραμείνουν διαφώνας ασυμβίβαστοι, υπέκυψαν και χάθηκαν από τον Ιουδαϊσμό. Οι περισσότεροι όμως, παρόλο που μιλούσαν ελληνικά και είχαν αποκτήσει ελληνικές συνήθεις, διατήρησαν τα ουσιαστικά σημεία της κληρονομιάς τους. Ήταν υπερήφανοι για την πίστη τους και είχαν επίγνωση της ανωτερότητάς της σε σύγκριση με τις παρακαλέουσες θρησκείες του παγανιστικού κόσμου. Η στάση τους εκφράστηκε διαμέσου δυναμικών Ελληνοεβραϊκών γραπτών που γίνονταν όλο και περισσότερο σημαντικά κατά τη διάρκεια του 1ου και 2ου αιώνα π.Χ. Τα περισσότερα από όσα γράφτηκαν είχαν στόχο να αναπτύξουν τα βασικά σημεία της εβραϊκής πίστης στους ίδιους τους Εβραίους, όμως ορισμένα νέα συγγράμματα είχαν έναν συγκεκριμένο σκοπό. Προσπαθούσαν να καθιερώσουν την ανωτερότητα της εβραϊκής πίστης και να δείξουν ότι πολλά φαινομενικά γνήσια κλασικά παγανιστικά κείμενα είχαν ουσιαστικά αντιγραφεί από εβραϊκές πηγές.

Πολλοί συγγραφείς, στην προσπάθειά τους να κάνουν τις απόψεις τους αποδεκτές, υιοθέτησαν την παλιά μέθοδο, δηλαδή να τις αποδίδουν σε σεβαστά ονόματα από το παρελθόν. Ο Μωϋσής, ο Σολομώντας και οι προφήτες ἐγίναν πάλι οι δημιουργοί ποικίλων αντιλήψεων, από την μοναδικότητα του Θεού μέχρι την ακριβή στιγμή του τέλους του κόσμου. Οι κλασικοί Έλληνες συγγραφείς δεν έμειναν απ' έω. Ξαφνικά ανακαλύφθηκαν οράματα που εμφανίστηκαν ως δικά τους. Ο Όμηρος και ο Σοφοκλής, ο Πλάτωνας και ο Αριστοτέλης και αναρίθμητοι άλλοι μεγάλοι κλασικοί παγανιστές, εξημνούσαν τις αρετές ενός ηθικού κώδικα με πνεύμα που θα μπορούσε κανείς να υποτευθεί ότι ήταν εβραϊκό. Υπάρχει ακόμα ένα κομμάτι θρησκευτικού έπους που λέγεται *Έξοδος* το οποίο διευκρινίζει πως οι μέθοδοι του ελληνικού δράματος αξιοποιούνταν ώστε να εξηγήσουν τα βασικότερα σημεία του Ιουδαϊσμού στον παγανιστικό κόσμο. Τα χέρια ήταν του Ησαύ, όμως, η φωνή ήταν του Ιακώβ.

Μια από τις σημαντικότερες λογοτεχνικές και θρησκευτικές επιρροές τόσο στον Εβραίο όσο και στον παγανιστή, ήταν η μετάφραση της Πεντατέχου στα Ελληνικά – μια εργασία που είναι γνωστή ως ο *Εβδομήκοντα*. Πιθανότατα προσαρμόστηκε προς το τέλος του 3ου αιώνα π.Χ. και σταδιακά προστέθηκαν και τα άλλα βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης. Μέχρι τον 1ο αιώνα π.Χ. είχαν δημιουργηθεί θρύλοι σχετικά με τη μετάφραση με σκοπό τον μεγαλύτερο σεβασμό των παγανιστών προς

την εβραϊκή διδασκαλία. Βρέθηκε μια επιστολή από τον Αρισταίο, που περιέγραφε λεπτομερώς πως ο Πτολεμαίος Β', βασιλιάς της Αιγύπτου, προκειμένου να εξασφαλίσει ένα αντίγραφο της Τορά για την ατελή Αλεξανδρινή του βιβλιοθήκη, έφερε εβδομήντα δύο σοφούς από την Παλαιστίνη για να τη μεταφράσουν. Οι σοφοί, απομονωμένοι στη νήσο Φάρος, εργάστηκαν σε ξεχωριστά δωμάτια επί εβδομήντα δύο μέρες, και όταν συγκρίθηκαν τα χειρόγραφά τους, οι εβδομήντα δύο ειδοχές τους ήταν ως εκ θαύματος πανομοιότυπες. Ήταν ξεκάθαρο ότι το θείο πνεύμα είχε στηρίξει τις εργασίες τους.²

Οι θρύλοι δεν ήταν παρά μια ακόμα απόδειξη της σημαντικής επιρροής των Εβραίων πάντα. Η μετάφραση έκανε τις Γραφές προσιτές στο μεγάλο αριθμό των Εβραίων που ζούσαν εκτός Παλαιστίνης. Εισήγαγε την εβραϊκή διδασκαλία στον Ελληνιστικό κόσμο. Συνεπώς ήταν δυνατός παράγοντας στη συγχώνευση του Εβραϊκού και του Ελληνικού έθνους το τροποποίησε το δημιουργικό πνεύμα των μεταγενέστερων γενιών. «Όπως το άνοιγμα του Καναλιού του Σουέζ, που τα νερά της Ανατολής ενώθηκαν με τα νερά της Δύσης, μεταφέροντας μαζί τους πολλά πολύτιμα εμπορεύματα».

Ωστόσο, η διάσημη μετάφραση έφερε και ένα άλλο αποτέλεσμα που ανάγκασε τους ζαφίνους να αποδοκιμάσουν όλη αυτή την εργασία. Σε πολλά σημεία οι δημιουργοί το ζητούσαν το γνήσιο ώστε να ταιριάζει με τις δικές τους προχωρημένες ιδέες. Συνειδητά υποκατέστησαν τους συχνούς ανθρωπομορφισμούς της Βίβλου με άλλες εκφράσεις και παρέλειψαν τελείως ιστορίες που ενδεχομένως να υποβάθμιζαν τον Ιουδαϊσμό στον κόσμο των Ελλήνων. Ο Θεός μίλησε στον Μωϋσή όχι πρόσωπο με πρόσωπο αλλά διαμέσου ενός οράματος: η μάλλον άσεμνη ιστορία της Ταμάρ και του Ιούδα παραλείφθηκε. Τέτοιες μέθοδοι αποξένωσαν τις συντηρητικές ομάδες που επέμεναν ότι κάθε μέρος της Βίβλου ήταν ιερό και κανείς δεν είχε το δικαίωμα να το τροποποιήσει. Η φήμη έγινε σοβαρότατη στους πρώτους αιώνες του Χριστιανισμού, όταν οι συντηρητικοί δέχονταν επιθέσεις απ' όλες τις πλευρές.

Ο σημαντικότερος εκπρόσωπος του Ελληνιστικού Ιουδαϊσμού ήταν ο Φίλωνας ο Ιουδαίος, γεννημένος στην Αλεξανδρεία την 1η ή 2η δεκαετία π.Χ. Λίγα γνωρίζουμε για τη ζωή του, όμως τα πολύτομα γραπτά του μας δίνουν μια πλήρη εικόνα σχετικά με τις απόψεις του. Ο Φίλωνας λάτρευε τους παλαιούς Έλληνες κλασικούς, ιδιαιτέρως των Πλάτωνα, που γι' αυτόν ήταν «ο ιερότερος». Ο τρόπος ζωής του, τα αισθήματά του και οι αντιλήψεις του ήταν εντελώς ελληνικά. Ωστόσο είχε δεσμούς αίματος και ιδιοσυγκρασίας με την εβραϊκή πα-

ράδοση και αφιέρωσε τη ζωή του προσπαθώντας να τα εναρμονίσει με τον αγαπημένο του Ελληνισμό.

Όπως αργότερα ο Μαΐμονίδης στηρίχτηκε στον Αριστοτέλη, έτσι και ο Φίλωνας στηρίχτηκε στον Πλάτωνα. Οι Γραφές ήταν γι' αυτόν το τέλειο κείμενο, όμως ύστερα από μια δόκιμη ερμηνεία και διαλεκτική βρήκε στις Γραφές όλα όσα είχαν διδάξει οι Έλληνες δάσκαλοί του. Ο Φίλωνας δεν ξεκίνησε τη σχολή που σχημάτιζε αλληγορικές έννοιες από τις απηρχαιωμένες Βιβλικές φράσεις, αλλά από όλους τους εκπροσώπους της ήταν εκείνος που ασκούσε τη μεγαλύτερη επιρροή. Μέσα από τις ερμηνείες του -και χωρίς να απορρίψει τίποτα- κατόρθωσε να παραλείψει την ωμότητα και τον πρωτογονισμό των αντιλήφεων που είχαν αναπτυχθεί πολλούς αιώνες πριν, εμπλουτίζοντάς τις με νέο νόημα.

Από μια ακόμα απόψη η εργασία του Φίλωνα είχε διαχρονική σημασία. Η αντίληψή του για τον Θεό, που με παράξενο τρόπο συνέδεε τον Πλατωνικό ιδεαλισμό και τον Ιουδαϊκό μονοθεϊσμό, τόσο προκάλεσε σύγχυση όσο και διαπαιδαγώγησε πολλές μεταγενέστερες γενιές. Ο Φίλωνας πίστευε ότι ο Θεός ήταν απεριόριστος και σε χρόνο και σε χώρο και ως εκ τούτου δεν είχε τις ιδιότητες που θα μπορούσαν να Τον περιορίσουν. Κανείς δεν μπορούσε να πει πώς είναι, μόνο ότι υπάρχει. Ήταν ωστόσο απαραίτητο να συσχετίσει την Υπέρτατη Ύπαρξη με τον κόσμο της ύλης, και ο Φίλωνας ανέπτυξε μια θεωρία μεσαζόντων. Το κύριο δραγανό του έργου του Θεού ήταν ο Λόγος Του. Ο κόσμος και όλες οι μορφές ζωής δημιουργήθηκαν μέσα από τον Λόγο. Ακριβώς τι ήταν ο Λόγος είναι κάτι που χάνεται μέσα σε έναν δαιδαλό λέξεων. Άλλες φορές συνδεόταν με το σύνολο των Πλατωνικών ιδεών – άλλες φορές έπαιρνε τον μυστικιστικό ορισμό του πρωτότοκου υιού του Θεού. Σε ένα απόσπασμα ο Φίλωνας υπονοεί ότι ο Θεός δημιούργησε τον Λόγο από την πρώτη αγνή Σοφία. Ισως ο ίδιος ο Φίλωνας να πήγαινε στα τυφλά. Όμως η ίδια των δυνάμεων που ήταν στο μέσο επηρέασαν βαθιά τη θεολογία των πρώτων χρόνων του Χριστιανισμού.

Όπως είχε συμβεί και με τους Εβδομήκοντα, πολλοί ραβίνοι αποδοκίμασαν το έργο του Φίλωνα. Οι ορθολογισμοί και οι αλληγορίες του ήταν επικινδυνοί, γιατί συχνά, στην προσπάθειά του να δώσει έμφαση στο βαθύτερο πνεύμα των νόμων, έδινε λιγότερη σημασία στην ίδια την πρακτική. Και ο Λόγος του μπορούσε εύκολα να υπονομεύσει τις βασικές αρχές του Ιουδαϊσμού, ενός αγνού, ανόθευτου μονοθεϊσμού. Συνεπώς, οι ραβίνοι αποτράφηκαν από τον Φίλωνα, ο οποίος, στους αιώνες που ακολούθησαν το θάνατό του, έγινε πολύ περισσότερο γνωστός μεταξύ των Ελλήνων και Χριστιανών φιλο-

σόφων παρά μεταξύ των Εβραίων. Τον Μεσαίωνα όμως απέκτησε και πάλι μεγάλη επιρροή στους Εβραίους, έγινε ο άγιος προστάτης του Καβαλιστή που έδειχνε μεγαλύτερη κατανόηση.

Πολλά έχουν ειπωθεί για τα εβραϊκά συγγράμματα ώστε να αποδειχτεί η τεραστία ανθεκτικότητα του Ιουδαϊσμού στους αιώνες πριν θριαμβεύσει ο Χριστιανισμός. Οι σοφοί και ερμηνευτές τους δεν ήταν πια σε θέση άμυνας. Προσπαθούσαν να προσηλυτίσουν, να μεταφέρουν το μήνυμα της πίστης τους στον εξαντλημένο κόσμο στον οποίο ζούσαν.

Οι συνθήκες ήταν ιδιαιτέρως ευνοϊκές. Ο παλιός παγανισμός, χυρώς στην Εγγύς Ανατολή, κατέρρεε και απωθούσε τα ευαίσθητα πνεύματα. Ο ξεκάθαρος μονοθεϊσμός και οι ορθολογιστικές πρακτικές των Ιουδαίων, που οι εξελληνισμένοι Εβραίοι συγγραφείς εκθείασαν, έκαναν μεγάλη εντύπωση. Ήταν πολλοί εκείνοι που αστάστηκαν, αν όχι επίσημα τον Ιουδαϊσμό, τουλάχιστον τις εβραϊκές πρακτικές και ιδανικά. Τα κεριά του Σαββάτου έφεγγαν μέσα στο σκοτάδι σε πολλά σπίτια διανούμενων Ρωμαίων. Οι προστήλυτοι, που στις Πράξεις αναφέρονταν ως «Θεοφοβούμενοι Έλληνες», ήταν καλοδεχούμενοι στις διασκορπισμένες εβραϊκές κοινότητες και τους επιτρεπόταν να παρακολουθούν ελεύθερα τις λειτουργίες της συναγωγής.

Ο Σενέκας παρατήρησε ότι τα εβραϊκά έθιμα υπερείχαν παντού και θρήνησε με τυπικά τη συντριβή των δυνατών Ρωμαίων κατακτητών από τους ταπεινούς κατακτημένους! Το 59 π.Χ., όταν ο Κικέρωνας υποστήριξε τον υποπρόξενο Flaccus, ο οποίος, μεταξύ άλλων, είχε καταχραστεί χρημάτα που προορίζονταν για τον Ναό της Ιερουσαλήμ, ο μεγάλος οραματιστής προφασίστηκε ότι φοβόταν να μιλήσει παρά μόνον ψυθυριστά, μην τυχόν ξεσπάωσει την εχθρική στάση πολυάριθμων Εβραίων που ήταν παρόντες. Ο πρώτοι προστήλυτοι του Χριστιανισμού ήταν μεταξύ εκείνων των οποίων το πνεύμα είχε ξυμαθεί με εβραϊκές αντιλήψεις.

1. Bentwich Norman, *Hellenism* (Philadelphia Jewish Publication Society, 1919), σελ. 133

2. Το 1684 η επιστολή αναχειρύχθηκε πλαστή από τον Humphrey Hody, καθηγητή Ελληνικής έρδας ιδρυθείσης παρά του Αγγλου βασιλέως στην Οξφόρδη.

[Το παραπάνω κείμενο αποτελεί μετάφραση του ένατου κεφαλαίου του βιβλίου του Abram Leon Sachar, *A History of the Jews* (New York, έκδ. Alfred A. Knopf, 1973, ε' έκδοση). Μετάφραση από τα αγγλικά: Ρεβέκκα Σ. Καμχή].

Περιγράφοντας τη διαμάχη των Αρχαιολατών
και των Σύγχρονων που δίχασε
κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα αντίπαλους
και υπέρμαχους μιας επιστροφής στην Αρχαιότητα,
ο Jacques Le Rider αναδομεί
την πορεία του πατέρα της Ψυχανάλυσης,
από την “ταραχή” του πάνω στην Ακρόπολη μέχρι
την άφιξή του στο Σινά.

Ο Φρόντι και η Ελληνική Αρχαιότητα

FREUD, ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΡΟΠΟΛΗ ΣΤΟ ΣΙΝΑ

Του JACQUES LE RIDER

Σε επιστολή που έστειλε στον Romain Rolland το 1936, ο Φρόντι αφηγείται την ταραχή που ένοιωσε το 1904 κατά τη διάρκεια της επίσκεψής του στην Ακρόπολη με τη συντροφιά του νεαρού αδελφού του Αλέξανδρου. Καθ'όλη τη διάρκεια των μαθητικών του χρόνων είχε φοβηθεί ότι δεν θα μπορούσε ποτέ να πάει στην Αθήνα και ότι δεν θα είχε τη δυνατότητα να επεράσει τον πατέρα του Ιάκωβο, χωντέμπορο υφασμάτων, που έπρεπε να υποστεί την ταπείνωση του να έχεις γεννηθεί Εβραίος. Αποδεχόμενος την ελληνική κουλτούρα ο Φρόντι τον είχε εκδικηθεί και μπροστά στον Παρθενώνα ψιθύρισε στο αυτί του Αλέξανδρου τις λέξεις που είχε προφέρει ο Βοναπάρτης τη μέρα της στέψης του απευθυνόμενος στον αδερφό του “Τι θα έλεγε ο πατέρας μας;”

Η ανάμνηση αυτή εξέφραζε θαυμάσια την κατάσταση αυτής της βιεννέζικης εβραϊκότητας που

υπήρχε στην καρδιά της γέννησης του ψυχαναλυτή. Καταγόμενοι από την εβραϊκή εμπορική μπουρζουάζια, οι βιεννέζοι γιοί τριών γενεών (1850, 1870, 1890) χειραφετήθηκαν από την κατάσταση τους να γίνουν “αφομοιωμένοι” διανοούμενοι. Υιοθέτησαν την ελληνική κουλτούρα, ξένη προς τον ιουδαϊσμό, και αυτή τους οδήγησε στο δρόμο της ένταξης στη γερμανική κουλτούρα μέχρι τη στιγμή που, μετά την ήττα των αυτοκρατοριών της κεντρικής Ευρώπης, η μαύρη πανούκλα του ναζιστικού αντισημιτισμού τους έκανε να επανέλθουν στο Νόμο του Μωϋσή: θρησκευτικό, λαϊκό ή πολιτικό (σιωνισμός).

Στο καινούργιο του έργο ο Jacques Le Rider αναδομεί αυτή τη διαδρομή του Φρόντι, από την Ακρόπολη στο Σινά, περιγράφοντας τη μακρά διαμάχη των Αρχαίων και των Μοντέρνων που δίχασε ένα ολόκληρο αιώνα, από το 1800 ως το 1900, τους αντίπαλους και τους υποστηρικτές μιας

επιστροφής στην Αρχαιότητα. Για τους πρώτους, προσκολλημένους σε ένα θετικιστικό όραμα της κουλτούρας, το ερμηνευτικό εγχείρημα έπρεπε να υποταχθεί στις επιταγές μιας επιστημονικότητας. Αντίθετα, για τους δεύτερους ζυμωμένους με αξίες αισθητικές, ο μοντερνισμός δεν μπορούσε να γίνει αντιληπτός παρά μέσα από την προσήλωση σε μια φανταστική θεώρηση ξεκομμένη από την πεζότητα του ορεαλισμού. Κατά συνέπεια από τον Γκαίτε στο Νίτσε, περνώντας μέσα από τον Holderlin, οι γνήσιοι επινοητές του πιο προχωρημένου μοντερνισμού του αυτοκρατορικού αιώνα, αστικού και ρομαντικού, υπήρξαν οι οπαδοί μιας μεγάλης επιστροφής στον Ελληνισμό. Μεταξύ αυτών ο Le Rider θυμίζει τους διαδοχικούς ρόλους των Ritschl, Jacob Burckhardt, Arnold Böcklin....

Στον Νίτσε λοιπόν, στη “Γέννεση της τραγωδίας” (1872), επιστρέφει, η αξία μιας εκθαμβωτι-

κής ανανέωσης της ερμηνείας του Ελληνισμού.

Στην καρδιά της Αυστρίας των Αψβούργων η αναζήτηση ενός παθιασμένου ελληνισμού διαπότιζε, από το 1870, όλα τα ρεύματα της μοντέρνας κουλτούρας στο μέτρο που οι εργασίες της αρχαιολογίας επέτρεπαν να ανακαλυφτούν τα πιο αρχαία στοώματα της αρχαϊκής Ελλάδας, από τις Μυκήνες μέχρι την Κνωσσό, περνώντας από την Τροία και την Έφεσο.

Το έργο του Νίτσε διαχωρίζει τους βιεννέζους οπαδούς του Ελληνισμού και βεβαίως τους διανοούμενους ερδαίους οι οποίοι με την επιστροφή στο Αρχαίο εθεωρούντο σαν οι νέοι Έλληνες αυτού του γερμανικού κόσμου του Διαφωτισμού στον οποίο επρόκειτο να αφομοιωθούν.

Μέσα από τα πρίσματα αυτών των διαφορετικών βιεννέζικων επιστροφών στην αρχαιότητα, ο Le Rider μας παραδίδει τη δική του ερμηνεία για την εξέλιξη της φρούδικής σκέψης. Ο Φρόύντ ανήκε, κατά τον Le Rider, τόσο στην παραδοσή των Αρχαίων, λόγω της θέλησής του να συνδέει την ψυχανάλυση με τις φυσικές επιστήμες όσο και στους Μοντέρνους, λόγω της επαναεπικαιροποίησης της θεμελιώδους δύναμης των μύθων. Απ' αυτή τη σκοπιά ακολούθησε μια οδός παραλλήλη με εκείνη του Νίτσε, συμμεριζόμενος μαζί του την ιδέα ότι η μετουσίωση των παρορμήσεων σε δημιουργική ενέργεια ήταν α-



Ο Ζίγκμουντ Φρόύντ στο Βερολίνο, ενώ επιβιβάζεται σε αεροπλάνο της Λουφτχάνσα για το πρώτο του αεροπορικό ταξίδι (9 Νοεμβρίου 1928).

παραίτητη στον πολιτισμό. Αντίθετα δεν πίστευε ούτε στην πιθανή συμφιλίωση του έφωτα και της κουλτούρας ούτε σε οποιοδήποτε ξεπέρασμα της θρησκείας με την έλευση ενός νέου άνδρα που υπερνίκησε τον νιχλισμό.

Η διαφορά αυτή ήταν αισθητή, κατά τον Le Rider στη φρούδική ερμηνεία του μύθου του Προμηθέα, του τιτάνα που είχε καταδικαστεί από το Δία να είναι δεμένος σ'ένα βράχο στον Καύκασο και να του καταβροχθίζει το συκώτι ένα όρνεο επειδή ένλεψε από τους θεούς τη σπίθα της φωτιάς... Ενώ για τον Νίτσε η προμηθεύκη πρόκληση εξήγγειλε ακτινοβόλο μέλλον μιας ανθρωπότητας που απελευθερώνεται από τα δεσμά της, για τον Φρόύντ παρέμενε το σημάδι ενός απατηλού παιδικισμού. Ο τιτάνας δικαιώσιμης επειδή υπέκυψε σε μια αρχαϊκή παρόρμηση της «εξημέρωσης» του κόσμου

που συνίστατο στο να επιδεικνύει τη φαλλική του δύναμη και ο μύθος δεν αποτελούσε παρά την ερμηνεία της μνησικακίας που του προδόζει η ανθρωπότητα.

Μετά το 1933 ο Φρόύντ βρήκε σε μια λαϊκή (μη εκκλησιαστική) επιστροφή στο σιναϊτικό Νόμο- που ενσάρκωνε συγχρόνως το μύθο του φόνου του παντοδύναμου πατέρα και εκείνον της συμβολικής του αναβάθμισης από τους εγκληματίες γιούς- μια ορθολογική ημική ικανή να δώσει απάντηση στην κατάρρευση της αρχαϊκής Ευ-

ρώπης του Διαφωτισμού. Στο έργο του Ο Ανθρωπος Μωϋσής και η μονοθεϊστική θρησκεία (1939) αρνείται τόσο το «παραλήρημα της εκλογής» (του εκλεκτού λαού) έννοια ταυτόσημη με τον θρησκευτικό ιουδαϊσμό όσο και τον αντισημιτικό τρόμο. Αντίθετα από τον Ζαρατούστρα προτιμούσε τον σπινοζικό αντικαθεστωτισμό και, ως γη της επαγγελίας για την εξορία του, επέλεγε όχι την Παλαιστίνη, για την οποία προφήτευε ένα σκοτεινό μέλλον, αλλά την Αγγλία την οποία ονειρευόταν στα νιάτα του, συνδέοντας, στο ίδιο σύμπλεγμα, τον Άμλετ και τον Οιδίποδα, τον πρίγκηπα της Δανίας και τον Τύραννο των Θηβών.

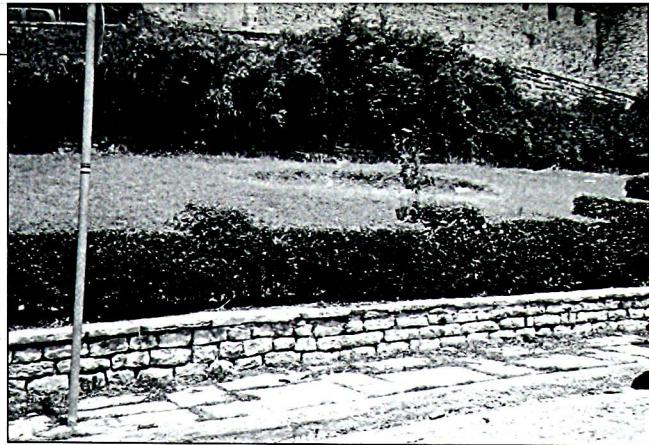
Elisabeth Roudinesco

[Από την «Monde». Το βιβλίο του Le Rider κυκλοφορεί από τις εκδόσεις PUF. - Μετάφραση Μπέλλας Ααρών]

Χριστιανοί και Εβραίοι στην Άρτα

Αφήγημα

του κ. ΕΛΠΙΔΟΦΟΡΟΥ ΙΝΤΖΕΜΠΕΛΗ



Άρτα: Ο χώρος που βρισκόταν η Συναγωγή και όπου θα ανεγερθεί το κατασκευαζόμενο Μνημείο του Ολοκαυτώματος.

Ηπόλη της Άρτας καθόταν πάνω σε λόφους έχοντας συντροφιά το κάστρο. Στο τέλος των τειχών στρίψαμε σε ένα μακρύ δρόμο. Στο τέλος του δρόμου ο Κουστής τράβηξε τη χαλινάρια και το άλογο σταμάτησε. Τότε αντιλήφθηκα ότι βρισκόμαστε κοντά στο κέντρο της πόλης της Άρτας. Ερεύνησα τα χαμηλά σπίτια με τις κεραμιδιένες σκεπές και διαπίστωσα ότι οι στενοί δρόμοι έμοιαζαν με μικρούλικα φιδάκια που δεν προλάβαιναν να μεγαλώσουν, επειδή οι περαστικοί πάνω στα γαϊδουράκια τα πατούσαν απολούθως την κατεύθυνση που οδηγούσε στο εμπορικό κέντρο. Χαιρέτησα τους καλούς φίλους που με μετέφεραν και πήγα στο κατόπι του πολύ κόσμου με μια βαλίτσα στο χέρι και με το πλεονέκτημα του να περπατάνε ανώνυμος στο πλήθος χωρίς να προκαλώνει ενδιαφέρον. Ρωτώντας τους περαστικούς βρέθηκα στην οδό Κουμουνδούρου, όπου βρίσκονταν στη σειρά πολλά εμπορικά καταστήματα. Τα περισσότερα είχαν εκθέσει σε πάγκους αγαθά και οι ιδιοκτήτες τα διαλαλούσαν για να τα προσέξουν και να τα αγοράσουν οι πελάτες.

Παρατήρησα ότι οι πινακίδες έγραφαν τα ονόματα των ιδιοκτητών, διάβασα μερικά απ' αυτά και διέκρινα το κατάστημα του κ. Παρασκεύα Τζιώτη που πουλούσε υφάσματα. Πήρα μια βαθειά ανάσα, έβγαλα από την βαλίτσα το γράμμα που είχα από τον Πειραιά και με αποφασιστικότητα διάβηκα το κατώφλι του μαγαζιού. Ζήτησα τον μαγαζέα που μπροστά μου εμφανίστηκε ένας ψιλός και χοντρός κύριος που τα μάτια του φανέρωναν βαριεστημάρα. Του ανέφερα το όνομα του κυρίου Ευτύχιουν και τότε ένα χαμόγελο εμφανίστηκε στα χείλη του. Του έδωσα το γράμμα, το άνοιξε, κούνησε το κεφάλι διαβάζοντάς το και το τσαλάκωσε χώνοντας το στην τοέπι.

- Εντάξει, μικρό θα σε τακτοποιήσω, μιου είπε. Δεν ξέρω πώς αλλά η ψυχή μου πλημμύρισε από ευχαρίστημη.

Εσφιξές τα χείλη του από ικανοποίηση και απολούθησα τον κ. Τζιώτη που μου έδειξε το χώρο όπου θα κοιμάμαι.

Όπως μου εξήγησε θα εργάζομαι στο εμπορικό από το πρωί μέχρι το βράδυ. Στην αρχή θα μου έδινε λίγα χρήματα και αργότερα, αν τα πήγαιναν καλά, θα μου έκανε αυξήση. Η δουλειά θά 'ταν να μεταφέρω τα εμπορεύματα ή να πουλώ σύμφωνα με τις αναγραφόμενες τιμές, κάνοντας παζάρια μόνο στους δύσκολους πελάτες. Οι πρώτες μέρες πέρασαν τόσο γρήγορα που νόμισα ότι είναι ζήτημα χρόνου να στεριώσω σ' αυτή τη δουλειά και ότι επιτέλους θα φάω ψωμί, χωρίς την αγωνία να με σχολάσουν.

Έτρεχα λοιπόν στα θέληματα και διεκπεραίωνα τις δουλειές γρηγορότερα από τον κανονικό χρόνο. Δυστυχώς όμως δεν άκουσα το αφεντικό να πει καμιά καλή λέξη. Απεναντίας

όταν είχε τις μαύρες του με έτρεχε όλη την ημέρα. Μόνο όταν οι ειστράχεις πήγαιναν καλά χαμογελούσε, μετρούσε τα χρήματα πολλές φορές και έλεγε ότι εάν δεν είχε τους Εβραίους, θα γινόταν γρήγορα πλούσιος. Τα λόγια του με έβαλαν σε σκέψη, αν και είχα παρατηρήσει ότι η οδός Κουμουνδούρου είχε πολλά καταστήματα που τα επώνυμα έμοιαζαν διαφορετικά όπως Σαμπίνος, Ελιέζερ, Ρεβής, Ιωνάς. Εάν παρατηρούσες τους εμπόρους που ανέφερα θα ανακάλυπτες ότι η ράτσα τους ήταν κοντόσωμη, καστανόξανθη με πεταχτά ζυγωματικά και μικρές σπινθηροβόλες ματιές που σου φανέρωναν την καταγωγή τους. Μιλούσαν ευγενικά και είχαν την σοβαρότητα του επαγγελματία που ξέρει καλά τη δουλειά του. Όταν έβγαινα έξω να χαιρετήσω κανένα πελάτη που έφευγε παρατηρούσα ότι πάντοτε με χαιρετούσαν και ύστερα ασχολούνταν μόνο με τις ασχολίες τους, προσπαθώντας να ποντήσουν υφάσματα. Δίπλα μας είχαμε το εμπορικό του Σαμπίνον που φορούσε πάντα σκουφί και άνοιγε το μαγαζί από τη ξημερώματα. Όταν με συναντούσε το πώρι που άνοιγα το εμπορικό μου έλεγε:

— Καλημέρα, τι καν' η αφεντιά σας.

Από τη στιγμή που έμπαινε ο Σαμπίνος στο μαγαζί ούτε που ακούγοταν. Σκυμένος πάνω στα βιβλία ή στον έλεγχο των εμπορευμάτων, περνούσε αθόρυβα το χρόνο του, σε αντίθεση με τον κυρίο Τζιώτη που τον άκουγαν όταν έβριζε ακόμη και οι περαστικοί.

Μερικές φορές πίστευες ότι το αφεντικό έχει τόσα νεύρα που με την παραμικρή αφορμή μπορούσε να σε δειγει. Οταν πήγε το κατάλληλο όραρος έκανε την αρχή με μια σφαλία που ευτυχώς τραβήχτηκα και την απόφυγα. Από τότε η χειροδοκία με την αγένεια μπήκαν στο καθημερινό πρόγραμμα, βλάκια με ανέβαξε ηλιθίο με κατέβαζε, λες και δεν ήξερε άλλες λέξεις. Κάποτε από το άγχος έκανε λάθος και έδωσα περισσότερα ρέστα σε ένα πελάτη. Το τι μου έκανε δεν περιγράφεται. Τι χαραμάφη με φώναξε, τι ρεμπεσή με χρωακήρισε, άσε που δοκίμασα τις σφαλιάρες και τις κλωτσιές του.

Οι φωνές μου όπως και το τρέξιμο προς την πόρτα μαζί με το πέσιμο στο πεζοδρόμιο προξένησαν τόσο θόρυβο, που ο Σαμπίνος βγήκε έξω και βλέποντάς με πεσμένο με σήκωσε από το δρόμο. Μου τίναξε τα ρούχα, που είχαν γεμίσει από χώμα, με κοίταξε στα μάτια και δείχνοντας το κατάστημα του κυρίου Τζιώτη πρόβλεψε ότι δεν έχω μέλλον. Σήκωσε τα χέρια και φώναξε: - Μή λυπάσαι αγόρι μου για όλους έχει ο Θεός.

Πράγματι και για μένα είχε ο Μεγαλοδύναμος αφού ο Σαμπίνος με πήρε ως βοηθό στο μαγαζί του και μάλιστα με καλό μισθό. Ήμουν τόσο χαρούμενος που και τούμπες να μου ζητούσε θα τις έκανα αφεί να τον ευχαριστούσα. Εργα-

ζόμουνα με πολύ ξήλο και γρήγορα ο Σαμπίνος μου έμαθε τόσα πολλά πράγματα που και μόνος θα μπορούσα να κρατήσω το μαγαζί. Μιλούσε με μειλίχιο τρόπο αν και πρόφερε το λ και το σ παχιά, κοφτά τα σύμφωνα, με μιλιά κοντόσυρτη.

Δεν έδινα όμως σημασία σ' αυτές τις λεπτομέρειες και μάλιστα μου άρεσε που τον άκοντα να μιλάει με αυτό τον τρόπο, ίσως επειδή τον συμπαθόύσα. Αργότερα όταν τα χρόνια θα περνούσαν θα ανακάλυπτα ότι η εμπειρία και οι γνώσεις του, όπως και ο τρόπος αντιμετώπισης των καταστάσεων θα μια χαλύβδωναν και θα μου έδιναν την πνοή που χρειάζεται ένας νέος για να αρχίσει με επιτυχία τη βιοτάλη.

Στην Αρτα εγκαταστάθηκα το καλοκαίρι του 1932. Την πόλη την διέσχιζε η οδός Σκουφά με την πλατεία, και την εκκλησία του Αγίου Δημητρίου όπου γύρω της υπήρχαν πολλά καταστήματα. Την οδό Σκουφά έτεμνε η οδός Κουμουνδούρου που στο πάνω μέρος της βρίσκονταν τα εμπορικά των Χριστιανών και των Εβραίων. Εκεί κοντά βρισκόταν η πλατεία Μονοπάλου ή όπου υπήρχε το πρακτορείο εφημερίδων και περιοδικών του Ελία Μπαρούχο, καφενεία, κρεοπωλεία, κουρεία, φαρεία, υποδηματοποιεία και μπακάλικα. Συνήθιζα να περνών τον ελεύθερο χρόνο στα καφενεία που είχε η πλατεία όπου μάθαινα τα νέα της πόλης ή διάβαζε εφημερίδα. Όταν πενούσα έτρωγα στο εστιατόριο της Δήμητρας Καπέ επειδή εκεί συναντούσα παραγγελιοδόχους ή εμπόρους που περνούσαν από την πόλη της Αρτας. Το εστιατόριο είχε καλό φαγητό και το χωριότερο έτρωγες με πίστωση πληρώνοντας στο τέλος του μήνα. Αυτό συνέφερε και την ιδιοκτήτρια, γιατί έγραφε περισσότερα και έτσι κέρδιζε τα σπασμένα από τα βερεσέδια του φωτόχοκοσμου.

Αλλη διασκέδαση ήταν η εμποροπανήγυρη που γινόταν δύο φορές το χρόνο και που εκείνες τις μέρες μαζεύονταν πολλοί από τα χωριά, που πουλούσαν υφαντά, αγροτικά προϊόντα και ο.τι είχε διαθέσιμο το κάθε σπιτικό για να εξοικονόμησει χρήματα και να τα βγάλει πέρα.

Τις μέρες εκείνες συνήθιζαν να ψήνουν αρνιά και να γίνεται γερό φαγοπότι.

Ερχονταν τα δόγανα και έπαιζαν τα Ηπειρώτικα, σειόταν η βαλαάρδα και πλαταίνονταν ο κάμπος από την περηφάνεια της καταγωγής ή από την ευχαρίστηση ότι με το χορό και το χτύπημα των ποδιών θα καταφέρονταν να ξεχάσουν τα βάσανα της ζωής. Όταν το κλαρίνο λαλούσε το ηπειρώτικο μιούσολι ή το σοκού της ξενιτιάς, τα μαντίλια ένωναν τους Αρτινούς και η ψυχή ταξίδευε μέσα από τα λαγκάδια στις κοιλάδες, τους λόφους μέχρι τα ύψη του ορεινού όγκου των Τζουμέρκων, που οι τοσοπάνοι με τις φλογέρες έπαιρναν το ωμό και τον σιγόπαιζαν με τη φλογέρα για να διώξουν τη μοναξιά και να ερωτευτούν τα μέρη που τους πλήγωναν και τόσο βαθιά αγαπούσαν.

Από τις συζητήσεις που έκανα με τον Σαμπίνο έμαθα πολλά πράγματα για την ιστορική καταγωγή των Εβραίων της Άρτας.

Η Ισραηλιτική κοινότητα θεωρείτο από τις παλαιότερες στην Ελλάδα με ζωή και ιστορία οχτώ και περισσότερων αιώνων.

Όσο για την προέλευση των Εβραίων λένε ότι ήρθαν από την Ισπανία και από την Ιταλία. Το 1492 όταν ο Φερδινάνδος και η Ισαβέλα βασιλείς της Ισπανίας εκτόπισαν διακόσιες χιλιάδες Εβραίους, ένα μικρό τμήμα βρήκε καταφύγιο στην Άρτα.

Από το 1480 έως το 1484 οι Εβραίοι της Απουλίας και Καλαβρίας διώχτηκαν και πολλές οικογένειες εγκαταστάθηκαν στην Άρτα. Αυτοί έκτισαν τα σπίτια τους δίπλα στο φρούριο και η συνοικία ονομάστηκε «Εβραϊκή». Οι Ιταλόφωνοι ίδρυσαν και συναγωγή που βρίσκεται στο τέλος της οδού Κουμουνδούρου εκεί που συναντά τα πρώτα σπίτια του κάστρου. Αυτή η συναγωγή ονομάζεται Γκρέκα, ενώ η δευτε-

ρη που έγινε την εποχή του Δεσποτάτου της Ηπείρου είναι κοντά στο φρούριο και λέγεται Κεύλατ Κόντες Τασσαβίμ με σχολή διδασκαλίας από την οποία αποφοίτησαν σημαντικοί δάσκαλοι.

Η δημιουργία των δύο συναγωγών έδωσε το δικαίωμα του συναγωνισμού με αποτέλεσμα να υπάρχουν δύο σχολεία όπως και διάφοροι φιλανθρωπικοί σύλλογοι.

Το 1881 όταν απελευθερώθηκε η πόλη από τους Τούρκους, ο εκπρόσωπος των Εβραίων, ο αρχιραβίνος, υποδέχτηκε τον βασιλέα Γεώργιο Α' μαζί με τους Χριστιανούς και μίλησε καλωσορίζοντας τον Μεγαλειότατο και τα ελληνικά στρατεύματα. Θέλω να γνωρίζεις, μου έλεγε ο Σαμπίνος, οτι ξεκίνησαμε από χαμηλά και κάναμε τις πιο ταπεινές δουλειές, όπως του νερούλα, κουβαλώντας νερό στα σπίτια, του ομπρελά, του μπαλωματή, του γυρολόγου, πουλώντας τα εμπορεύματα από γειτονιά σε γειτονιά, από χωριό σε χωριό, φρεστωμένοι με υφάσματα στον ώμο και κρατώντας ένα καλάδι. Με τα χρήματα που βγάλαμε με τον ίδρωτα στήσαμε τα πρώτα εμπορικά και δουλεύουμε σκληρά επειδή θέλουμε την προκοπή της πόλης και τη δική μας.

Είναι αλήθεια ότι η άνοδος αυτή έφερε ανταγωνισμό με τους Χριστιανούς αλλά εμείς δεν έχουμε τίποτε να φοβηθούμε. Όταν έχεις πρόσθιτο από τα χαμηλά δεν φοβάσαι να ξαναπάτεσαι εκεί που ήσουν, άσε που όσο το μυαλό και τα χέρια έχουν κουνάγιο θα τα καταφέρνουμε για μουν.

Ομως καμιά φορά με στενοχωρούν οι Χριστιανοί που βλέπουν τη ράτσα μου διαφορετικά και μας θεωρούν μειονότητα. Εμείς που σπουδάζουμε στα σχολεία, μιλάμε τη γλώσσα σας και η πατρίδα σας είναι πατρίδα μας. Σκέφτηκε ποτέ κανείς να στρώσει κεφάλι να ζητήσει ανέξαρτησία ή προσάρτηση επειδή έχουμε Βεραμίσ στην Ηπείρο; Ποτέ για μου επειδή έχουμε ωρίζωσε στον τόπο σας.

Μερικοί φίλοι από την κοινότητα απογοητεύονται για τα κακά που μας έχουν συμβεί και μοιραλογούν. Είναι αλήθεια ότι στη διάρκεια των αιώνων η φυλή μας διεκδικούσε τίτλους νομιμότητας επειδή ζύνσαμε σαν νομάδες. Η διασπορά είναι η μόνιμη μοίρα, περάσαμε πολλά, διωχθήκαμε αλλά υπάρχουμε, επλέζουμε, αγωνίζομαστε κι αυτός είναι ο μόνος θεμέλιος τρόπος αντίστασης. Η ιστορία γράφεται όπως συμφέρει αυτούς που κυβερνάνε και έτοις ίσως να γράφεται έπειτα από αιώνες, όμως ο κάθε λαός έχει τις σελίδες του, που όσο και να γίνει παραχώραξη, οι αιχώνες και η προσφορά του θα μείνουν.

Εμείς οι Εβραίοι, παλικάρι, έχουμε το δικαίωμα να συνυπάρχουμε μαζί σας γιατί είμαστε αδέλφια στον πόνο και στη χαρά. Μαζικά από κάθε προκατάληψη ή μεμψιμούρια, δες την φυλή μας και κατάλαβε την ύπαρξή μας στον σημερινό κόσμο.

Υιοθετώντας τα λόγια του γερο-Σαμπίνου έδιωξα όλες τις αστείες συκοφαντίες και τα ψέματα και αφέθηκα στη γνωριμία της εβραϊκής κοινότητας με τον διακριτικό τρόπο ενός φωτογράφου που κρατά στο αρχείο μόνο εκείνες τις εικόνες που λένε χίλιες λέξεις.

Ο Σαμπίνος πάντερε την μοναχούδο του και με κάλεσε στο γάμο. Εκεί δοκίμασε μεγάλη έκπληξη όταν είδα την διμορφή εικοσάχρονη κοπέλα να παντρεύεται τον γαμπρό που είχε άσπρα μαλλιά μεγάλη μύτη και που ήταν αδύνατος σαν μπακαλιάρος.

Μετά το γάμο έγινε γλέντι και μας κέρασαν λαδοραβανί για να ευχηθούμε στους νεόνυμφους. Τότε οι συγγενείς και φίλοι σήκωσαν το γαμπρό να χορέψει και τραγούδησαν:

- Για δες λεβέντη που έχουμε, για δες καμαρωμένον α-σπρα φορεί, άνθια κρατεί και γλυκοτραγουδάει.

Κόντευα να σκάσω στα γέλια ίσως και από τη θέα του γαμπρού που μου προκαλούσε λύπηση. Ρώτησα για τον γαμπρό και έμαθα ότι είχε πολλά χρήματα γιατί είχε εμπορικό με υφάσματα στην οδό Σκουφά.

Το προξενιό έγινε από τον θείο του γαμπρού που γνώριζε τον Σαμπτίνο και που ήθελε να μεγαλώσει την περιουσία του ανιψιού του.

Το γέλει και η καλή παρέα ήταν μια τονωτική ένεση που την χρειαζόμουν.

Είχα φίλους, αλλά η ηλικία των εικοσιένα χρόνων με έσπρωχνε να θέλω να γνωρίσω μια κοπέλα να την κάνω κυρά του σπιτιού μου. Η πόλη είχε όμορφες κοπέλες αλλά σαν την Εσθή την κόρη του Σαμπτίνου δεν είχα ματαδεί. Την χάζευα και δεν είχα μάτια να δω άλλη. Ονειρεύομουν ενώ ήμουν ξύπνιος και τα όνειρα έμοιαζαν με άπιστα πουλιά.

Η Εσθή το ιουλούνδι της άνοιξης, το λειβάδι της ψυχής μου, το όνειρο που δεν θα γίνεται ποτέ σκεπτόμουν και σπρώθηκα από το τραπέζι και τράπηκα σε φυγή έτοι χωρίς λόγο με τη σκέψη ότι ίσως κάποτε να βρω μια κοπέλα που να έχει έστω τη μισή ομοφιλία της κόρης του Σαμπτίνου, της Εσθή.

Το παλιό μου αφεντικό ο Πρασσεύες Τζιώτης δεν μπορούσε να χωνέψει ότι τον άφησα σύνευλο και έπιασα δουλειά στον Σαμπτίνο. Από την άλλη με έβλεπε ήρεμο και ευτυχισμένο ενώ ο ίδιος περνούσε δύσκολες ώρες επειδή βρισκόταν κοντά στη χρεωκοπία. Οι άξεστοι τρόποι, η έλλειψη νοικοκυρούντης και η αφερεγγυότητα στις συναλλαγές τον οδήγησαν σε χρέη που συνεχόταν αυξάνονταν. Όλοι και όλα του έφταγαν εκτός από τον ίδιο.

Ακόμη είχε γίνει κακύποτος και επιθετικός. Όσο για μένα περίμενε την κατάλληλη στιγμή για να με διαβάλλει. Επειδή το είχα αντιληφθεί τον απόφευγα και δεν πλησίαζα τις παρέες του στο καφενείο ή στο εστιατόριο.

Θάταν μεστημέρι όταν βρισκόμουν στο οινομαγειρείο της Καπέ. Καθώς απολάμβανα το φαγητό, πρόσεξα ότι απέναντι μου καθόταν ο Τζιώτης, που έπινε σαν νερόφιδο από ένα κατρούντο κρασί.

Τα μάτια του γυάλιζαν και η διαύγεια της σκέψης είχε χαθεί. Έτρωγα αργά και προσπαθούσα να καταλάβω τις σκέπτεται. Κάποια στιγμή σήκωσε το ποτήρι και μου ενυηγήθηκε. Του το ανταπέδωσα κουνώντας καταφατικά το κεφάλι, αλλά εκείνος άρχισε να λέει κάποια μισόλογα που δεν μου πολύνορεσαν. Βλέποντας το νεανικό μου ενθουσιασμό να μετατρέπεται σε οργή κατάλαβε ότι είχε την αφορμή να προκαλέσει καυγά. Ξανασήκωσε το ποτήρι και φωνάξει προκλητικά: - Στην υγεία του κρυψοεβραίου, προσκλήνωντας την προσοχή των υπολοίπων που έτρωγαν το φαγητό τους. Τα πιρούνια σταμάτησαν να χτυπούν και μια απόλυτη σιγή έλαβε χώρα στο εστιατόριο. Τότε άρχισε να γελά και να φωνάζει:

- Ο προδότης του λαού ο Εβραίος που πουλήθηκε για τα αργύρια. Χα! Χα! Χα!

Δεν πρόλαβε να τελειώσει, το πιάτο μου απογειώθηκε στο κεφάλι του και με ένα σάλτο βρέθηκα στο τραπέζι του. Εάν δεν με τραβούσαν θα τον έτνιγα και θα με έχωναν σε κανένα μπουντρούν. Με έβγαλαν ξέω και η Καπέ ήρθε δίπλα μου έξαλλη από θυμό, λέγοντας ότι δεν θέλει καυγάδες στο εστιατόριο και ότι δεν είναι ωραίο να φέρομαι έτσι στους μεθυσμένους. Μου έκλεισε την πόρτα και με άφησε σύνευλο ξέω. Κούνησα το κεφάλι και πήρα το δρόμο της επιστροφής για τη δουλειά. Δεν ήθελα να χάσω χρόνο επειδή είχα να μεταφέων νέα εμπορεύματα.

Ο Σαμπίνος έμαθε για τον τσακωμό και ύπτερα από δύο μέρες ενώ καθόμασταν στον πάγκο και συζητούσαμε με ρώτησης εάν είναι αλήθεια όλα αυτά που του είπαν.

Βλέποντας να μη μιλώ προσπάθησε με την ευγένεια που τον χαρακτήριζε να μου εξηγήσει ότι πρέπει να προσέχω και να μην καυγαδίζω.

- Πρέπει να ελέγχεις τα νεύρα σου και να προσπαθήσεις να λύνεις τις διαφορές με εξευπνότερους τρόπους. Οι βιζαντινοί χρησιμοποιούσαν τη διπλωματία μάθε κι εούν αυτή τη λέξη να την κάνεις πράξη, θα ήθελα όμως να σου τονίσω κάτι που πρέπει να το γνωρίζεις. Το ίστη εργάζεσαι στο μαγαζί μου

που είναι από τα πλουσιότερα της Άρτας και το κυριότερο ότι δεν είσαι Εβραίος και σου έχω εμπιστοσύνη όχι φέρει ζήλια σε πολλούς που θα επιθυμούσαν να έχουν τη θέση σου. Εσύ θα σκεφτείς αν θα μείνεις στο κατάστημά μου, ή αν θέλεις να τους κάνεις την χάρη να φύγεις. Η επιθυμία μου είναι να παραμείνεις επειδή είσαι εργατικός και θα προκόψεις, αλλά δεν θέλω μπλεξήματα με την αστυνομία και ταρβήγματα, κλείσε τ' αυτιά σου και κανείς τη δουλειά σου, ξεγνώντας το επεισόδιο με τον Τζιώτη. Ο γείτονας σου έτριξε τα δόντια και ξέσπασε δεν μπορεί να συνεχίσει παραπέδα, αυτό που ήθελε να κάνει το έκανε, άσε που τον έχω στο χέρι μου, τα πειροστέρα χρέη τα έχει σε μένα και θα τον τακτοποιήσω αν σε πειράξει. Τώρα τον ξέρεις και θα προσέχεις, πήγαινε όμως τώρα να βγάλεις τα υφάσματα στον πάγκο γιατί έχουμε καλό καιρό, όσο για τα υπόλοιπα όλα θα γίνουν όπως θέλει το θέλημα του Θεού.

Κάτι μάθυμσε στα εβραϊκά και ξαναπήρε το στιλό, φρόσεσε τη γυαλιά και άνοιξε το βιβλίο που έγραψε τα εμπορεύματα. Σάλιωσε το δάκτυλο και γύρισε τις σελίδες φτάνοντας στη μέση εκεί που έγραψε τα ονόματα και τα χρέη. Εβαλε ένα κύκλο στο όνομα του Παρασκευά Τζιώτη και συνέχισε τον έλεγχο με εξαιρετική προσοχή, τόση που να μην κάνει λάθος με τις συναλλαγές του. Τους καλούς τους ανθρώπους τους αγαπάει ο Θεός και τους δίνει προκοπή, μερικές φορές όμως τους δοκιμάζει και τους φέρνει μπροστά στον πόνο έτσι ώστε να δει αν οι ευγενείς καταβολές τους είναι οι ίδιες και στον πόνο και στην χαρά. Ο Σαμπτίνος είχε καλό όνομα στην αγορά, πολλά χρήματα και ήταν ευτυχισμένος γιατί είχε τη μονάχη βρύση κόρου του. Αν και έχασε τη γυναίκα του στη γέννα μεγάλωσε την Εσθή σαν πριγκιπούλα. Την έβλεπε που μεγάλωνε και η ψυχή του αντρείωνε και αγωνιούσε να δει από την κόρη του εγγόνια, να τα παίξει στα γόνατα και να συνεχίσουν οι απόγονοι το εμπορικό που με τόσο κόπο είχε στήσει. Ο γάμος της Εσθή τον ήθελε εχαροπούνει και πίστευε ότι ο γαμήτος θα την κάνει ευτυχισμένη.

Ο Μεγήρος Βιδάλ θεωρούντων πλούσιος με ιδιόκτητο σπίτι και μαγαζί στην οδό Σκουνά. Ο Μεγήρος ένιωθε ευτυχισμένος που είχε γυναίκα την Εσθή και θα ήθελε γοήγορα να πραγματοποιήσει την ευχή όλων, να κάνει γερά και όμορφα παιδιά.

Υπήρχε ένα έθιμο για τις Εβραιοπούλες που έλεγε ότι μετά την πρώτη νύχτα του γάμου, έπρεπε η πεθερά ή οι συγγενείς να αναγγείλουν στη γειτονιά την ουσιαστική πραγματοποίηση του γάμου, με την φράση «επρόκοψε, επρόκοψε». Για την Εσθή δεν συνέβη αυτό επειδή ο Μεγήρος κρύωσε άσχημα το βράδυ του γάμου, του ανέβηκε ο πυρετός και έπειτα από τη συμβούλη του γιατρού δεν κοιμήθηκε με την νύφη. Την δεύτερη μέρα όμως ο πυρετός και τα ρίγη κυρίεψαν το κορμί του γαμπρού και ο γιατρός συνέστησε ότι ο ασθενής είναι σε κίνδυνο.

Η περίεργη αρρώστια οδήγησε τον Μεγήρο στο θάνατο, έπειτα από δύο εβδομάδες εξουθενώσης. Ο πυρετός τοπάκιος το Μεγήρο και την έλιωσε σαν το κερί. Η τελευταία πνοή ξεκούρασε τον άτυχο άντρα, που δεν πρόλαβε να ξαπλώσει στο συζυγικό κρεβάτι. Το απορρόφητο γεγονός έπεισε σαν κεραυνός εν αιθρίᾳ, επειδή όλοι στενοχωρόθηκαν για το άδικο τέλος του Μεγήρου.

Η εβραϊκή Κοινότητα και οι εκπρόσωποι των χριστιανικών εμπορικών έστειλαν συλλυπητήρια στην οικογένεια του Βιδάλ και του Σαμπτίνου.

Στο σπίτι των Βιδάλ η οικογένεια πενθούσε και είχε το ποθετήσει το σώμα του Μεγήρου όπως ήταν το έθιμο στο κέντρο του δωματίου με ένα κερί στο κεφάλι και ένα άλλο στα πόδια. Οι συγγενείς, μόνο οι άντρες, καθώς απαγορευόταν στις γυναίκες να παρευρίσκονται, θρηνούσαν στα εβραϊκά ή στα ινδοπαρθικά μοιρολόγια.

Επειτα έπλυναν το σώμα του νεκρού με ζεστό νερό.

Ακολούθησαν οι προσευχές, που τις απάγγειλαν δέκα άνθρωποι που γύριζαν γύρω από το Μεγίρι και πετούσαν νομίσματα στο δάπεδο.

Όταν ολοκληρώθηκαν τα έθιμα του θρήνου τοποθέτησαν το νεκρό σε ξύλινο φέρετρο. Επάνω του έβαλαν ένα κεντημένο ύφασμα που συμβόλιζε την ασπίδα του Δαβίδ. Όταν έβγαλαν έξω τον νεκρό για να τον κατευοδώσουν δημιουργήθηκε μια πομπή που κορυφή είχε την οικογένεια Βιδάλ με την Εβραϊκή Κοινότητα και ουφά τη χριστιανική κοινότητα της Άρτας.

Το πρόσωπο του Σαμπτίνου ήταν θλιμμένο με μια λύπη που είχε αφήσει σημάδια τόσο φανερά, που το βάρος τους έκανε τον αγαθό γέροντα να σέρνει τα πόδια του με το ζόρι και να αναλογίζεται γιατί του έτυχε αυτό το κακό. Όταν φτάσαμε στο Πετροβούνι όπου ήταν το νεκροταφείο της Εβραϊκής Κοινότητας κάναμε μια στάση κοντά στο νεοσκαμμένο μνήμα.

Τότε άπλωσαν ένα φούχο και έριξαν οι Εβραίοι νομίσματα όπως συνήθιζαν να κάνουν πριν την ταφή.

Κατέβασαν το Μεγίρι στον λάκκο και σκόρπισαν χώμα πάνω στο σώμα του μαζί με σπόρους χόρτου ψάλλοντας αποσπάσματα από τους ψαλμούς.

Θυμάμαι μια στροφή που έλεγε ότι «εμείς είμαστε όπως το χόρτο που μεγαλώνει σήμερα και αύριο φεύγει».

Όταν οι συγγενείς άρχισαν να αποχωρούν πρόσεξαν ότι πάνω στον τάφο έμειναν ο Σαμπτίνος και ο πατέρας του Μεγίρη. Με σκυμένα τα κεφάλια προσπαθούσαν να πάρουν μια απάντηση που δεν θα ερχόταν ποτέ.

Είχαν περάσει δύο χρόνια από το χαμό του Μεγίρη Βιδάλ και βρισκόμασταν στο σωτήριο έτος 1935. Είχα κλείσει ηδή μια τριετία στο κατάστημα του Σαμπτίνου και ένιωθα ευτυχίσμενος σε μια εποχή που η ανεργία και η φτώχεια δεν επέτρεπαν πολυτέλειες.

Αν και δεν πολυκατασχούμονταν με τα πολιτικά εντιμερώνυμον συνχών για τα γεγονότα που συνέβαιναν στην υπόλοιπη Ευρώπη. Αυτό που φρέσκιζε τον κόσμο ήταν η άνοδος του φασισμού στην Ιταλία και στην Γερμανία. Οι ανορθόδοξες ιδέες και πράξεις των δύο φασιστικών κρατών και τα σχέδια για την κυριαρχία στην Ευρώπη μας ανησυχούσαν.

Η στρατιωτική συνεργασία μεταξύ Ιταλίας και Γερμανίας προμηνύεις άσχημες καταστάσεις που μπορεί να έμπλεξουν τους λαούς σε πολέμους που κανείς δεν ήξερε πού θα οδηγούσαν. Τα επόμενα δύο χρόνια, 1938 και 1939, ενισχύθηκε η Γερμανία που μεγάλωσε την κυριαρχία της με την εισβολή στην Αυστρία, το διαμελισμό της Τσεχοσλοβακίας και τη συμμαχία με την Αλβανία.

Το 1939 τελείωσε με τον φόβο της εμπλοκής της Γερμανίας και της Ιταλίας σε πόλεμο με τις υπόλοιπες χώρες, με στόχο την κυριαρχία των δυνάμεων του Αξονα.

Και ενώ όλα αυτά συνέβαιναν και απειλούσαν άμεσα την ύπαρξή μου, η μοίρα μου επεφύλασσε μια απροσδόκητη έκπληξη που θα άλλαξε σημαντικά τη ζωή μου.

Το καλοκαίρι στην πόλη της Άρτας είναι «εστό εξ» αιτίας της μορφολογίας του εδάφους, έτοις η θερμοκρασία ανεβαίνει ψηλά, τόσο ώστε να ευχόμαστε να φυσήσει κανένα αεράκι από τα Τζουμέρκα για να μας δροσίσει. Τις μεσημεράτικες ώρες είναι βάσανο να κυκλοφορείς στο κέντρο της πόλης. Ίσως γι' αυτό τον λόγο συναντάς λίγους διαβάτες που περιπατούν κάτω από την σκιά των καταστημάτων των κεντρικών οδών.

Είχα διάλειμμα μισής ώρας και έπερτε να πάω στο εστιατόριο της Καπέ για να γευματίσω.

Ως συνήθως πήγαινα πίσω από την κουζίνα του μαγειρεύοντος και έβλεπα πάνω στον πάγκο τα φαγητά που είχαν μαγειρέψει. Αφού διάλεξα τι ήθελα να φάω περίμενα να μου φέρουν το φαγητό μου.

Η μικρή αναμονή με τις μυρωδιές που αιωρούνταν ήταν

ικανή για να μου ερεθίσουν την αίσθηση της πείνας και να μου τρέξουν τα σάλια. Όταν μου έφεραν το φαγητό άρχισα να τρώω λαμπαρά και γρήγορα άδειασα το πάτο μου. Μετά την απόλαυση του γεύματος ήπια το κρασί με ευχαρίστηση και παρατήρησα τους θαμώνες του εστιατορίου. Έτσι όπως τους έβλεπα σκυμμένους στο φαγητό, διέκρινα ότι ένας όθιος νέος προς την μεριά της πόρτας, κάπως αλαφιασμένος, ερχόταν σε μένα. Με πλούσιας και με κάποια σαστιμάρα με ρώτησε αν έμαια ο Παναγιώτης. Όταν του απάντησα καταφατικά, μου είπε ότι πρέπει να τρέξω στο μαγαζί του Σαμπτίνου επειδή είναι μεγάλη ανάγκη.

Σηκώθηκα σαν ελατήριο και μέχρι να πεις κίμινο έφτασα στο εμπορικό του Σαμπτίνου. Έχω υπήρχαν περαστικοί που κοιτούσαν στην είσοδο και συζητούσαν μεταξύ τους. Ρώτησα κάποιον, τι συμβαίνει και μου απάντησε ότι ο Σαμπτίνος πέθανε από καρδιακή προσβολή.

Νόμιζα ότι όλα θα μπωτωσαν και βρισκόμουν πάνω σε μια άποκη απότομης πλαγιάς κινδύνευσαν να πέσω. Τα μάτια μου βούρκωσαν και έσπρωξα το πλήθος για να μπω μέσα στο εμπορικό.

Είδα το γιατρό να μετράει τον σφυγμό του Σαμπτίνου, να κονιάει αργητικά το κεφάλι και έπειτα να συμπληρώνει το τυπικό χαρτί ληξιαρχικής πράξης θανάτου.

Όλη μου η ζωή έχασε κάθε νόημα και ό,τι αγαπούσα έφευγε μακριά στο ταξίδι της αιώνιας ζωής.

Το πρόσωπο του Σαμπτίνου είχε την γαλήνη που χαρακτήριζε τη μορφή του.

Ο σκούφος είχε πέσει και φαίνονταν τα αραιά γκρίζα μαλιά. Ο γιατρός του έκλεισε τα μάτια σταύρωσε τα χέρια και έδωσε εντολή να τον πάρουν και να τον παραδώσουν στους συγγενείς. Καθώς τον μετέφεραν σκέπτηρα πως θα αντιδράσει η Εσθήρ, όταν θα μάθει το θλιβερό νέο.

Την φαντάστηκα να κλαίει τον πατέρα της καθώς τον μοιράζογει η οικογένεια της λεγόντας εβραϊκά μοιρολόγια και οι κοντινοί συγγενείς να υπέννουν το νεκρό με τα δούχα που φορούσε στις επισημειώσεις τελετώς.

Υστερά ο φαβίνος θα φέλιξε όλα εκείνα που αρμόζουν για να συνοδεύσουν τον νεκρό και να τον ετοιμάσουν για το κατευδόνιο που θα οδηγούσε στο νεκροταφείο.

Την άλλη μέρα σήκωσαν το φέρετρο του Σαμπτίνου, το κουβάλησαν στους ώμους και οι Εβραίοι αποτέλεσαν την κεφαλή της πομπής.

Προχωρώντας, κλαίγοντας βθύνια σε απόσταση από τους συγγενείς, την εβραϊκή κοινότητα και όλους τους επικρατείς πομπές των Χριστιανών, έρημος από στοργή, άστεγος από την ζεστασία που μου έδωσε από το άνθρωπο το.

Εκανα χίλια δύο σκέψεις που βάρυναν την μορφή μου και πίεζαν τα σωματικά μου, βλέποντας τον φαβίνο να ευλογεί τον νεκρό και να δίνει εντολή να τον πάνε στον οικογενειακό τάφο. Όταν οι νεκροθάφτες τοποθέτησαν το νεκρό στο νέο τόπο κατοικίας τα πρώτα χώματα έδιωξαν την εικόνα του.

Ολοι περνούσαν και έλεγαν συλλυπητήρια. Έσφιξα το χέρι του θείου της Εσθήρ που με κοίταζε με συγκατάσταση τονίζοντας ότι ο Σαμπτίνος με αγαπούσε πολύ. Το βουρκωμένο μου πρόσωπο γεφύρωσε την απόσταση που μας χώριζε και ακουπτώντας στον ώμο μου παράγγειλε ότι θα περάσει την επόμενη εβδομάδα να με συναντήσει. Παρέμεινα ως το τέλος της τελετής, ώστε να αποχωρήσουν όσοι βρίσκονταν στην κηδεία. Όταν έμεινα ολομάνχος πήγα μπροστά στον φρεσκοσκαμμένο τάφο και έλιαψα, διώχνοντας όλα αυτά που είχα κρυμμένα μέσα μου για τον χαμό του Σαμπτίνου.

Έσκυψα πήρα λίγο χώμα και το έριξα πάνω στον τάφο. Ας είναι ελαφρό το χώμα που τον σκεπάζει.

[Ο κ. Ελπιδοφόρος Ιντζέμπελης είναι λογοτέχνης. Το παραπάνω κείμενο αποτελεί πρόδημοςίενση από το ανέκδοτο βιβλίο του «Όταν έρθει η άνοιξη»]

Τελετή ενταφιασμού των οστών του Συνταγματάρχη Μαρδοχαίου Φριζή

Υστερα από 62 χρόνια
τα οστά του Συνταγματάρχη
Μαρδοχαίου Φριζή,
που αναγνωρίστηκαν
πρόσφατα στην Αλβανία,
μεταφέρθηκαν στην Ελλάδα
και ενταφιάστηκαν,
στις 24 Οκτωβρίου 2002,
στο νεκροταφείο της
Ισραηλιτικής Κοινότητας
Θεσσαλονίκης



Ο Συνταγματάρχης Φριζής ήταν ο πρώτος ανώτερος Έλληνας αξιωματικός που έπεσε στο πεδίο της τιμής στον Ελληνοϊταλικό πόλεμο. Ήταν Εβραίος το θοήσκενα, γεννήθηκε το 1893 στη Χαλκίδα και σπούδασε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστήμιου Αθηνών. Το 1916 κατατάχθηκε εθελοντικά στον στρατό και αποφοίτησε από την σχολή Ούλαμού με τον βαθμό του ανθυπολοχαγού. Ελάβε μέρος στις επιχειρήσεις του Μακεδονικού μετώπου, της εκστρατείας της Ουκρανίας και της Μικρασιατικής Εκστρατείας. Ο Ελληνοϊταλικός πόλεμος τον βρήκε διοικητή του υποτομέα Δελβενακίου της 8ης Μεραρχίας. Είναι αυτός που ανέκοψε την προέλαση των Ιταλών, συνέλαβε τους πρώτους αιχμαλώτους και επιτυχώντας αναστροφή του μετώπου προχώρησε στο Αλβανικό έδαφος. Στις 5 Δεκεμβρίου 1940 σκοτώθηκε πολεμώντας έφιπτος, στην περιοχή Πρεμετής από βολή Ιταλικού αεροπλάνου.

Στην τελετή παρέστησαν ο Νομάρχης Θεσσαλονίκης κ. Παπαδόπουλος, ο Δήμαρχος Θεσσαλονίκης κ. Παπαγεωγόπουλος, ο βουλευτής και νεοεκλεγείς Νομάρχης Θεσσαλονίκης κ. Ψωμιάδης, ο γ.γ. του υπουργείου Εξωτερικών κ. Δόλλης, ο γ.γ. του υπουργείου Ανάπτυξης κ. Μητσής, εκπρόσωπος του υπουργείου Μακεδονίας-Θράκης, ο Πρό-

εδρος του Σ.Α.Ε. κ. Αντριου Άθενς, ο υποδιοικητής του Γ' Σ.Σ. υποστράτηγος Σαρρής, ο πρέσβης του Ισραήλ κ. Σασών και ο στρατιωτικός ακόλουθος της πρεσβείας του Ισραήλ στην Ελλάδα, ο πρόεδρος του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος κ. Κωνσταντίνης, ο πρόεδρος κ. Σαλτιέλ και τα μέλη του Δ.Σ. της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης, εκπρόσωποι των στρατιωτικών, αστυνομικών, νομαρχιακών, δημοτικών, πανεπιστημιακών αρχών, του διπλωματικού σώματος, των πολιτικών κομμάτων και οι πρόεδροι των Ισραηλιτικών Κοινοτήτων, Αθήνας κ. Ρεύτιαν, Λάρισας κ. Μαγιζές, Χαλκίδας κ. Μάισης, Βόλου κ. Φρεζής και Τρικάλων κ. Βενουζίου.

Χαιρετισμούς απέτυχαν ο υποστράτηγος Σαρρής, ο οποίος αναφέρθηκε κυρίως σε βιογραφικά στοιχεία του Συνταγματάρχη Φριζή και ο γ.γ. του υπουργείου Εξωτερικών κ. Δόλλης. Ακολούθησε ο πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης κ. Σαλτιέλ, ο οποίος τόνισε μεταξύ άλλων ότι οι Εβραίοι Έλληνες υπερασπίστηκαν τα ιερά και τα όσια στον πόλεμο του 40 - 41, γιατί αποτελούν αναπόσταστο τμήμα του εθνικού κορμού. Η σημερινή τελετή, συνέχισε ο κ. Σαλτιέλ, αναβιώνει την μνήμη δύλων των τιμημένων πεσόντων εκείνου του πολέμου.

Ο πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. κ. Κωνσταντίνης στο χαιρε-

τισμό του, ανέφερε ότι τα οστά του Συνταγματάρχη Μαρδοχαίου Φριζή, εκφράζουν τη θυσία του συνόλου του Ελληνικού Εβραϊσμού, που συνέβαλε μαζί με τους άλλους Συνέλληνες για να γραφούν οι ηρωικές σελίδες της Ελληνικής ιστορίας.

Ο γιος του τιμωμένου, κ. Ιάκωβος Φριζής, ευχαρίστησε τις στρατιωτικές αρχές που συνέβαλαν στην ανεύρεση των οστών του πατέρα του και την Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης για την πρότασή της να

ταφούν στο νεκροταφείο της. Ο κ. Φριζής ανέφερε ότι αποδέχθηκε την πρόταση, διότι οι περισσότεροι Εβραίοι Έλληνες πολεμιστές του 40-41 ήταν Θεσσαλονικείς και η Ισραηλιτική Κοινότητα της Θεσσαλονίκης πλήρωσε βαρύτατο φόρο αίματος στο Ολοκαύτωμα, χάνοντας το 96% του πληθυσμού της, που ανέρχονταν τότε στις 50.000 ψυχές.

Διαβάστηκε επίσης μήνυμα του υφυπουργού Εξωτερικών κ. Μαγκριώτη.

★ Με την ευκαιρία του ενταφιασμού των οστών του Συνταγματάρχη Φριζή μετεδόθησαν εκπομπές από την Τηλεόραση και το Ραδιόφωνο. Μεταξύ των άλλων ομιλητών στις εκπομπές αυτές ήταν οι βιολετές κ.κ. Φ. Ιωαννίδης, Φ. Κουβέλης και Β. Πολύδωρας. Επίσης δημοσιεύθηκαν άθρα σε περιοδικά. Χαρακτηριστικό είναι το άρθρο του κ. Ι. Λ. Μπακούρου, στο περιοδικό «Πολιτικά Θέματα» (25.10.2002), όπου και πάλι αναφέρεται ότι ο Αρχιεπίσκοπος Σπυρί-

δων, το 1954, ήθελε να τιμήσει τον Φριζή, με ανδριάντα στην Αθήνα και ότι είχε συμφωνήσει σχετικά ο τότε Πρωθυπουργός Στρατάρχης Αλ. Παπάγος. Σημειώνει ο κ. Μπακούρος:

«Ο λαός μας, εκείνες τις κρίσιμες ώρες, χρειαζόταν έναν ήρωα. Πίστευε ότι τον βρήκε και τον αποθέωσε. Δεν ήταν ο Φριζής ο πρώτος Έλληνας ανώτερος αξιωματικός που θυσίασε τη ζωή του στο βαμβό της πατριδας. Η αδικία δεν πλήττει μόνο τον ίδιο. Αφήνει παραπονεμένους

και τους περίφημους «Φριζαίους», τους λεβέντες που τον είχαν αφηγη. Που πολέμησαν υπό τας διαταγάς του. Θα λαχταρούσαν να γίνουν γνωστά και τα δικά τους κατορθώματα. Κάποιος να τα τραγουδήσει.

Είναι κρίμα να αφήνουμε τη θρησκεία να χαράξει διαχωριστικές γραμμές. Να στρώνει αδιαπέραστα ναφοκόπεδα. «Θρησκεία, πόσα εγκλήματα διαπράττονται στο όνομά σου! Ας θυμηθούμε τον Ντρέϋφουνς».

ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΗΡΙΑ ΜΝΗΜΕΙΟΥ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ ΣΤΗ ΡΟΔΟ

Τιμώντας την ιστορία και τη μνήμη των Εβραίων της Ρόδου που αφανίστηκαν κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η Ισραηλιτική Κοινότητα Ρόδου διοργάνωσε από 19 έως 23 Ιουνίου 2002 σειρά πολιτισμικών εκδηλώσεων που κορυφωθήκαν με τα αποκαλυπτήρια του Μνημείου Ολοκαυτώματος, στην Πλατεία Εβραίων Μαρτύρων του νησιού.

Στις εκδηλώσεις παρέστησαν ο νομάρχης Δωδεκανήσου, ο δήμαρχος Ρόδου, βιολετές, τ. υπουργοί, ο πρόεδρος του Ισραήλ στην Ελλάδα, εκπρόσωποι του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος και των Ισραηλιτικών Κοινοτήτων καθώς και του Εβραϊκού Μουσείου Ελλάδος. Επίσης παρέστησαν και εκατό περίπου ομήρηστοι καταγόμενοι από τη Ρόδο, που σήμερα ζουν στο εξωτερικό και οι οποίοι επισκέφθηκαν ειδικά τη γενέτειρά τους με την ευκαιρία των εκδηλώσεων.

Οι εκδηλώσεις περιελάμβαναν την έκθεση του Εβραϊκού Μουσείου Ελλάδος, με θέμα «Η Εβραϊκή Κοινότητα της Ρόδου», που φιλοξενήθηκε στο Αρχαιολογικό Μουσείο



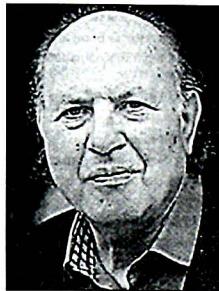
Ο πρόεδρος του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος και ο πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας Ρόδου κα Μπέλλα Ρέστη, η οποία είχε την όλη οργανωτική μέριμνα των εκδηλώσεων, κατά τα αποκαλυπτήρια του Μνημείου στη Ρόδο.

του νησιού, στην Ανατολική θάλο του Νοσοκομείου των Ιπποτών και παρουσίασε σπάνια φωτογραφικά ντοκουμέντα από την ιστορική πορεία και το Ολοκαύτωμα, τη θρησκευτική λατρεία και την καθημερινή ζωή των Εβραίων της Ρόδου. Επίσης τελέστηκαν θρησκευτικές λειτουργίες στην ιστορική Συναγαγή της Ρόδου, επίσκεψη και επιμνημόσυνη δέηση στο εβραϊκό νεκροταφείο, ενώ πραγματοποιήθηκαν δύο ενδιαφέρουσες καλλιτεχνικές εκδηλώσεις με παραδοσιακή σεφαραδίτικη μουσική, καθώς και ομιλία με θέμα την ιστορία των Εβραίων της Ρόδου.

Η τελετή αποκαλυπτήριων του Μνημείου, στην Πλατεία Εβραίων Μαρτύρων, στη μεσαιωνική πόλη της Ρόδου, έγινε στις 23.6.02 και ξεκίνησε με την ανάπτυξη επιμνημόσυνης δέησης. Ακολούθησαν χαιρετισμοί από τον πρόεδρο του ΚΙΣ και τον δήμαρχο

Ροδίων και τα αποκαλυπτήρια του Μνημείου Ολοκαυτώματος. Η τελετή ολοκληρώθηκε με κατάθεση στεφάνων, τήρηση ενός λεπτού σιγής στη μνήμη των θυμάτων και την ανάκρουση του Εθνικού Υμνου από τη Φιλαρμονική του Δήμου Ρόδου.

Βραβείο στο κουράγιο του ανθρώπου



Tο φετινό Νόμπελ Λογοτεχνίας διέφερε από τα άλλα! Συμβόλιζε την ελπίδα σε έναν άνθρωπο που έζησε τη ζωή του στο σκοτάδι. Δόθηκε στον Ούγγρο Ιμρε Κέρτετς, έναν άνθρωπο που έζησε τη φρίκη στο στρατόπεδο συγκέντρωσης του Άουσβιτς. Το έργο του «σημαδεύτηκε» από τη ζωή του και την εβραϊκή του καταγωγή. Το βραβείο αυτό συμβόλιζε το κουράγιο και το ταλέντο ενός ανθρώπου που μπόρεσε να αποκρυπταλλώσει την πολύτιμη εμπειρία του και να αντιμετωπίσει τον πόνο που έζησε με τα βιβλία του, έχοντας σαν «φάρο» τη λογοτεχνία. Η αναγνώριση ήρθε για τον 73χρονο Ιμρε στην αίθουσα της Σουηδικής Ακαδημίας. Αφού επέζησε του Άουσβιτς, έζησε και τριάντα χρόνια κάτω από το ξυγό του σταλινισμού.

Ευφυής

Τα λόγια ήταν λιτά από την Ακαδημία, στην ανακοίνωση που δόθηκε για να περιγραφεί το έργο αυτού του ελεύθερου, ευαίσθητου και ευφυούς ανθρώπου, που γνώρισε τη φρικαλεότητα των στρατοπέδων συγκέντρωσης του Άουσβιτς και του Μπούχενβαλτ και που κατά την επιτορφή του από την Ουγγαρία, εργάστηκε ως δημιουργόφας μέχρι που απολύθηκε από την εφημερίδα όπου δούλευε με την κατηγορία του κομμουνιστή. Η ανακοίνωση έλεγε:

«Το έργο του περιλαμβάνει την εναισθησία και την εμπειρία ενός ατόμου, που χωρίς να το θέλει βρέθηκε στη δίνη της βασιλαρδύτης της Ιστορίας.

Τα βιβλία του έχουν ένα βαθύ φιλοσοφικό «άρωμα», είναι ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζει τη ζωή και τη λογοτεχνία. Τα μυθιστορήματά του είναι ένας βαθύς στοχασμός για το πεπρωμένο, την αγωνία της επιβίωσης, για την απίστευτη ικανότητα του ανθρώπου να επιβιώνει και στις χειρότερες πιθανές καταστάσεις.

Ξεχωρίζει

Το βιβλίο του με το όνομα «Χωρίς πεπρωμένο» ξεχωρίζει από τα υπόλοιπα και τον κατατάσσει στην ευρωπαϊκή ελίτ. Στο βιβλίο αυτό, που δεν είναι αυτοβιογραφία, αλλά βασίζεται στις εμπειρίες του, κάνει λόγο για την ιστορία μιας διαφορετικής μάζας ανθρώπων, «ανθρώπους, που όχι απλά τους αφοράσαν τη ζωή, αλλά έχασαν και κάθε

φιλοδοξία, κάθε επιθυμία για ζωή, τα πάντα».

Η ικανότητα του Κέρτετς να μη δραματοτοιεί τα γεγονότα, να μιλάει για το Ολοκαύτωμα με μία ηρεμία και λογική, διακρίνεται στο ευγενικό του πρόσωπο, στο χαμόγελό του και στο φωτεινό του βλέμμα. Εκείνος, από την πλευρά του, βεβαίωνε ότι «έχει τα ίδια τραύματα με κάποιον άνθρωπο που έχει ζήσει υπό καθεστώς δικτατορίας». Κατά τη γνώμη του, ο ναζισμός δεν διέφερε πολύ από το σταλινισμό: «Ο ναζισμός έφερνε στην επιφάνεια τα κατώτερα ένοστικα του ανθρώπου, την αυτοκτονία, την απελπισία, το μίσος, το παραλογό. Ο σταλινισμός ήταν αντίθετα η ίδια τακτική από την ηθική πλευρά, η επανάσταση που μετατράπηκε σε αίμα».

Στα άδυτα της μνήμης και του υποσυνείδητου

Το συγγραφικό έργο του Ιμρε Κέρτετς είναι «ποτισμένο» από το Άουσβιτς. Σε αυτό έχει αφιερώσει αποσπάσματα, κείμενα, βιβλία. Είναι μία πραγματικότητα που άγγιξε τον κόσμο ολόκληρο, αλλά στην περιπτωσή του είναι και εμπειρία ζωής, πραγματική.

Μπορεί κανείς να διακρίνει έναν αυτοβιογραφικό τόνο στα κείμενά του.

Τα έργα του τα έχει δουλέψει πολύ στηλιστικά και δομικά και για αυτό το έργο του δεν είναι εύκολο. Ο συγγραφέας αναζητά την απελευθέρωση μέσα από τη λογοτεχνία.

Με τη συγγραφική τέχνη καταδύεται στα άδυτα της μνήμης και του υποσυνείδητου και με αυτό τον τρόπο ελευθερώνει τον εαυτό του.

Έξησε την άβυσσο και καταστάσεις, που οι περισσότεροι από εμάς αγνοούμε, απορροφημένοι σε μία ζωή αγχωτική, γεμάτη εργασία και ελάχιστο χρόνο ελεύθερο.

Εκείνος για παράδειγμα δεν θα ξεχάσει ποτέ τη μυρωδιά την ανθρώπινη, αλλά όχι με τον τρόπο, που τη ζει ένας άνθρωπος, με ένα χάδι, μια επαφή.

Για εκείνον ήταν κάτι πολύ διαφορετικό. Ήταν το «κρύο» βλέμμα του γερμανού ανθρώπου-δολοφόνου, που το αντίκριζε κάθη μέρα και του έδειχνε για χρόνια το δρόμο για το δωμάτιο επιλογής, για να δει αν θα είναι ο επόμενος.

Και όλα αυτά ενώ φίλοι, συγγενείς και γνωστοί απομακύνονταν για πάντα προς μία κατεύθυνση, που δε μπορούσε να προσδιοριστεί, αλλά έβγαζε ουσιές θανάτου.

Πιθανότατα μέχρι τώρα κανείς δεν έχει περιγράψει με τόση καθαρότητα και ρεαλισμό –«γιατί με δάκρυα στα μάτια δεν βλέπεις καθαρά»– το φόρο, την απελπισία και τη μιζέρια, αλλά ταυτόχρονα και αυτή την απίστευτη ικανότητα του ανθρώπινου όντος να ξεπερνάει το θάνατο και να δημιουργεί την ελπίδα.

Εάν κάτι εντυπωσιάζει στα βιβλία του Ίμρε Κέρτετς, του εβραίου από τη Βουδαπέστη, που γεννήθηκε το 1929, είναι η

απίστευτη ικανότητα να βλέπει το θετικό και να βρίσκει, την ευτυχία στα πιο σκοτεινά σενάρια. Πολλοί από αυτούς που επιβίωσαν από τα στρατόπεδα συγκεντρώσεων, αυτοκόνησαν στη συνέχεια γιατί δε μπόρεσαν να ζήσουν με τις εικόνες και τις αναμνήσεις αλλά και τα αισθήματα ενοχής, γιατί εκείνοι έμειναν πίσω και δεν είχαν την ίδια τύχη με τους γονείς τους, τα παιδιά τους, τα αδέλφια τους.

Ο Κέρτετς μπόρεσε να συμφιλιωθεί με τη ζωή και τους ανθρώπους. Στα βιβλία του «Kaddish», για το αγέννητο παιδί, «Χωρίς πεπρωμένο», και «Φιάσκο», ο Κέρτετς δεν περιγράφει τις αναμνήσεις του, αλλά αναβιώνει και το μηχανισμό του Κακού, που έχησε.

Το «Kaddish» είναι ένας Επιτάφιος όχι μόνο για τους νεκρούς Εβραίους, αλλά για όλους τους ανθρώπους. Και όπως κάθε Επιτάφιος είναι γεμάτο ελπίδα. Και γεμάτο λογοτεχνική μαγεία.

Ντεμέλσα Βελίκα

(“Απογευματινή”, 14.10.2002)

Η μόνη μου ελευθερία

Του IMPE KERTETS

Kάνω καλά που δεν ανακητώ την αλήθεια, τη λεγόμενη αντικειμενική. Άλλωστε, η αλήθεια δεν είναι ανίκητη, δεν είναι αιώνια, αλλάζει. Έτσι «ο άνθρωπος του πνεύματος οφείλει να την επωμισθεί με τρόπο τόσο πιο βαθύ και συνειδητό και να παρατηρεί και τις λεπτές κινήσεις του παγκόσμιου πνεύματος, τις αλλαγές που επισυμβαίνουν στη μορφή της αλήθειας», καθώς είπε ο Τόμας Μάνν σε κάποιο από τα πιο κρίσιμα χρόνια της Ευρώπης. Και πιθανό, επειδή τόσο αλλάζει η αλήθεια, για τούτο το πολιθετέαται τώρα στην πρώτη θέση και αξέινει επίμονα τον πρέποντα στην επικαιρότητα καθορισμό της. Οι πόλεμοι των καιρών μας είναι πάντοτε πόλεμοι με ημικό χαρακτήρα, σε βαθμό που ίσως δεν είχαμε φτάσει ποτέ. Στον σύγχρονο κόσμο μας - ή τον μετανεωτερικό - τα σύνορα δεν υψώνονται τόσο ανάμεσα σε έθνη, εθνότητες, θρησκευτικές θράσεις, όσο ανάμεσα σε αντιλήφεις του κόσμου, θέσεις εμπρός στον κόσμο, ανάμεσα σε λογική και φανατισμό, υπομονή και υπερεία, δημιουργία και ζήλο καταστοφικό εξουσίας. Στην εποχή μας, που της λείπει η πίστη, αναπτύσσονται πόλεμοι βιβλικοί, πόλεμοι ανάμεσα στο «καλό» και στο «κακό». Και χρειάζεται να τοποθετήσει κανείς ανάμεσα στα εισαγωγικά αυτές τις λέξεις, για τον απλούστατο λόγο, επειδή δεν γνωρίζουμε τι είναι το καλό και το κακό. Υπάρχουν νοήματα διαφορετικά και διαφοροποιημένα σχετικά, και θα εξακολουθούν να είναι υπό συζήτηση ώσπου να ξαναεμφανισθεί ένα σύστημα αξιών στέρεο σε μια κουλτούρα πλασμένη και αποδεκτή από όλους...

Πάντοτε θεωρούσα το μίσος ως ενέργεια. Η ενέργεια αυτή είναι τυφλή, αλλά η πηγή της, παραδόξως, διαθέτει την ίδια ζωτικότητα από την οποία τρέφονται οι δημιουργικές δυνάμεις. Ο ευρωπαϊκός πολιτισμός, που εδώ οι άνθρωποι εξακολουθούν να θεωρούν, παρ' όσα συμβαίνουν, ως δικό τους, οφίζει την τελειοποίηση της ανθρώπινης ζω-

ής ως την πλέον ευγενή αξία του. Ο φανατισμός είναι ακριβώς το αντίθετο. Επάνω σε ποια βάση μπορεί να δημιουργηθούν εδώ ανθρώπια και εμπιστοσύνη; Τώρα επικρατούν ο φόρος και το μίσος. «Οι λέξεις που αναφέρονται στην ειρήνη και στη συμβίωση, ηχούν σήμερα ως η έσχατη χειρονομία ζωής ενός καραβιού που βουλιάζει» γράφει ο Ντεμέλιντ Γκρόσσμανν...

Με σφιγμένη καρδιά έγκαταλείπω αυτό το μπαλκόνι, τη νυχτερινή θέα της Ιερουσαλήμ. Αύριο το πρωί φεύγουμε και πάροντας μαζί μου ένα δώρο εξαιρετικό. Έθνος, πατρίδα, σπίτι: για μένα ήταν ως τώρα έννοιες απροσπέλαστες. Δεν μπορώ όύτε να φανταστώ την αρμονία του πολίτη που ταυτολογείται χωρίς όρους με την πατρίδα του, το έθνος του. Θέλησε η μοίρα μου να ζήσω στην κατάσταση μιας μειονότητας, μιας παγκόσμιας μειονότητας, θα έλεγα, σε μια κατάσταση επιλεγμένη και αποδεκτή με τρόπο εκπούσιο. Αν θα θέλα να την ορίσω, δεν θα χρησιμοποιούσα έννοιες όπως φυλή, εθνότητα, γλώσσα ή θρησκεία. Θα καθόριζα τη μειονότητα που δέχθηκα ως μια μορφή ζωής πνευματικής βασισμένης στην αρνητική εμπειρία της ύπαρξης μου ως εβραίου, ή, ειπωμένο διαφορετικά, μυήθηκα στον σύμπαντα κόσμο της αρνητικής εμπειρίας διαμέσου της ύπαρξης μου ως εβραίου, διότι θεωρώ ως μια μύηση όλα όσα δύσπιλα να βιώσω επειδή γεννήθηκα εβραίος - μια μύηση στην πιο βαθειά γνώση του ανθρώπινου όντος και της κατάστασης του ανθρώπου σήμερα. Και καθώς εβίωσα την εβραϊκή μου οντότητα ως μια εμπειρία αρνητική, δηλαδή ριζική, αυτό με οδήγησε τελικά στην ελευθέρωσή μου. Είναι η μόνη ελευθερία που κατόρθωσα στο μάκριος της ζωής μου και έζησα κάτω από διαφορετικές δικτατορίες και για τούτο την εφύλαξα προσεκτικά ως σήμερα...

Μετάφρ. Πάνος Δοξιάδης
(Από την «Ευθύνη», Νοέμβριος 2002).

Ο Εβραίος

ΔΙΗΓΗΜΑ ΤΟΥ κ. ΜΙΧΑΗΛ ΚΟΚΚΙΝΑΡΗ

Hαλήθεια είναι πως σήμερα πια δε θυμάμαι πόσων χρόνων ήμουν όταν μπήκα για πρώτη φορά στο μαγαζί του. Θυμάμαι όμως πολύ καλά πώς αισθάνθηκα. Έχετε ποτέ νιώσει φόβο και περιέργεια μαζί για κάτι; Έτσι περίπου ένιωσα κι εγώ, όταν πέρασα τη μεγάλη ξύλινη πόρτα και βρέθηκα αντιμέτωπος με τον “εβραίο”. Έτσι τον έλεγαν στη γειτονιά μου. Έτσι έμαθα να τον λέω κι εγώ χωρίς να ξέρω τότε τι σήμαινε αυτό το “επίθετο”.

Την πρώτη φορά που άφησα τη γιαγιά μου να μου εξηγήσει τι ήταν επιτέλους αυτός ο εβραίος, εκείνη καλοκάγαθη καθώς ήταν με αποπήρε λέγοντας μου πως μπορεί να μην ήξερε γράμματα για να μου εξηγήσει τι ήταν αυτός ο εβραίος “επιτέλους”, αλλά απ’ όσο μπορούσε να καταλάβει πρέπει να ήταν ένα βασανισμένο πλάσμα του Θεού και τίποτ’ άλλο.

Δε ρώτησα περισσότερα, πρέπει όμως να έλεγαν κι άλλα για τον εβραίο, αν κατάλαβα καλά από την εξήγηση που μου έδωσε γι’ αυτόν.

Αποφάσισα λοιπόν με την πρώτη ευκαιρία να πάω να τον γνωρίσω από κοντά. Και η αφορμή ήταν τρία μέτρα άσπρη φακαρόλα.

Η ξύλινη πόρτα έκλεισε πίσω μου κι ακούστηκε ο ήχος από ένα μικρό κουδούνι. Έπειτα σιωπή. Τα μάτια άργησαν να συνθίσουν στο λιγοστό φως μιας ηλεκτρικής λάμπας που έκαιγε μέρα μεσημέρι. Κοίταξα ψηλά, έπειτα δεξιά, αριστερά... τίτοτα... Πουθενά ο εβραίος. Πρέπει να ήμουν πολύ μικρός γιατί ούτε πίσω απ’ τον πάγκο δεν μπορούσα να δω. Τότε μ’ έπιασε κάτι σαν περιέργεια και προσπάθησα να φωνάξω. Μάταια. Και μόνο όταν ετοιμάστηκα, μάλλον από φόβο ν’ ανοίξω την πόρτα, τότε άκουσα να με ρωτούν τι θέλω.

Πάνω ακριβώς στο κεφάλι μου πρόβαλε ένα γεροντάκι μ’ ένα σκουφί στο κεφάλι. Ήταν ο εβραίος...

Ξεροκατάτια κι έπειτα τέντωσα το χέρι μου για να του δώσω τη δραχμή που κρατούσα.

– Τρία μέτρα φακαρόλα...άσπρη.

Χάθηκε στο βάθος κι όταν ξαναγύρισε κρατούσε ένα μικρό δεματάκι, τυλιγμένο σε εφημερίδα.

Χωρίς να μου μιλήσει άφησε στον πάγκο τα ρέστα και το δεματάκι και χάθηκε πάλι στο βάθος του μαγαζιού.

Όταν βγήκα στο δρόμο χωρίς να ξέρω το λόγο ένιωσα να μου φεύγει ένα βάρος. Σαν να με πλάκωνε

κάτι σ’ εκείνο το μαγαζί.

Μόνο που, όταν ξαναβρήκα την ευκαιρία πήγα και πάλι στο μαγαζί του εβραίου. Τη δεύτερη φορά, όπως και τις άλλες που ακολούθησαν, ήμουνα προετοιμασμένος. Κι όταν πια συνήθισα εκείνο το περιέργο παγκύνιδι της σιωπηρής αναμονής στήλωνα τα μάτια στις πανύψηλες βιτρίνες που ήταν μπροστά απ’ τον πάγκο και προσπαθούσα να μαντέψω τι ήταν όλ’ αυτά τα περιέργα αντικείμενα που έμεναν ακίνητα στο μισσοκόταδο του μαγαζιού.

Και ο εβραίος πάντα αιμίλητος εκτελούσε την παραγγελία που του έδινα, άφηνε τα πρόγματα και τα ρέστα στον πάγκο και χανόταν στο βάθος του μαγαζιού. ‘Υστερα από τόσον καιρό που πήγαινα στο μαγαζί του δεν κατάφερα ούτε μια φορά να συναντηθούν οι ματιές μας. Όταν του μιλούσα εκείνος κοιτούσε αλλού, σαν να ίθελε να μην ξέρει, με ποιον μιλάει...

Η στάση του φάνεται πως μ’ ενοχλούσε. Είχα συνηθίσει αλλιώς. Μ’ άρεσε να με προσέχουν, να προσέχουν αυτά που έλεγα...

Ο εβραίος όμως με αγνοούσε επιδεικτικά... μέχρι που του ζήτησα χρώματα για να φτιάξω μπογιές, λαδομπογιές για τις ζωγραφιές μου...

– Δηλαδή ζωγραφίζεις μικρό;

Γύρισα περιέργος πίσω μου να δω μήπως ήταν και κάποιος άλλος στο μαγαζί... Και τότε διαπίστωσα πως ο εβραίος μου είχε μιλήσει, με είχε ρωτήσει, επιτέλους κάτι...

– Προσπαθώ κύριε να ζωγραφίσω... πάντως μου αρέσει αυτή η τέχνη... Επειτα πάλι σιωπή και ο εβραίος να χάνεται στο βάθος του μαγαζιού.

Την επόμενη φορά ήταν η σειρά μου να τον ρωτήσω.

– Θέλω να ζωγραφίσω τον ουρανό συννεφιασμένο και δε μου βγαίνει το χρώμα.

...μήπως...

Δεν πρόλαβα να τελειώσω την κουβέντα μου κι ο εβραίος χάθηκε ξανά στο βάθος του μαγαζιού.

Οταν γύρισε και πάλι με κοίταξε καλά-καλά κι αφού μεσολάβησε αρκετή ώρα σιωπής με ρώτησε:

– Και τι ζωγραφίζεις τώρα, μικρό;

– Δυο περιστέρια σ’ ένα παράθυρο κύριε, έτοιμα να πετάξουν στο συννεφιασμένο ουρανό.

– Ζευγάρι είναι τα περιστέρια;

– Όχι, αδέλφια... αρσενικό και θηλυκό...

Και τι θα την κάνεις τη ζωγραφιά ύστερα;

Μάλλον θα την πουλήσω, κύριε... μου αρέσει να πουλώ πράγματα...

Ο εβραίος αυτή τη φορά έβαλε τα γυαλιά του κι έσκυψε σχεδόν από πάνω μου.

Έπειτα με ξαναρώτησε:

– Και πόσο θα την πουλήσεις τη ζωγραφιά;

– Για να' μαι ειλικρινής δεν τόχα σκεφτεί αυτό. Τέλος πάντων, όταν βρω αγοραστή, του απάντησα, θ' αποφασίσω.

Τότε ήταν που έκλεισα την πρώτη μου συμφωνία:

– Αν μ' αρέσει η ζωγραφιά σου μικρέ, θα την αγοράσω... για την τιμή βλέπουμε. Πήρα το χρώμα κι έφυγα πραγματικά μπερδεμένος εκείνη την ημέρα. Όχι μόνο μου είχε μιλήσει ο εβραίος αλλά και σκόπευε να αγοράσει τη ζωγραφιά μου...

Πέφασαν πολλές μέρες, σχεδόν δυο μήνες κι όταν επιτέλους μου βγήκε το χρώμα του συννεφιασμένου ουρανού, τύλιξα τον πίνακα σε μια εφημερίδα και πήγα στο μαγαζί του.

Όπως πάντα το φως ήταν λιγοστό. Πουθενά δεν υπήρχε παράθυρο. Μόνο η ηλεκτρική λάμπα.

Κοίταξε τη ζωγραφιά πολύ ώρα. Έπειτα μου ξήτησε να τη δει κι από κοντά κι όταν βεβαιώθηκε ότι τον ενδιέφερε, μου ξήτησε κάτι περίεγο για να κλείσει η συμφωνία μας.

– Θα σου δώσω δέκα δραχμές για να την αγοράσω αν στο παραθύρο βάλεις κάγκελα για να... μην μπορούν να πετάξουν τ' αδέλφια και χαθούν...

– Δηλαδή, τον ρώτησα, σ' αρέσει κύριε ο πίνακας... αλλά θέλεις να φυλακίσω τα περιστέρια;

Μου απάντησε με αυστηρότητα:

– Αυτή είναι η συμφωνία μας... αν θέλεις... Εφυγα χωρίς να πω κουβέντα.

Ήμουνα μικρό παιδί. Δεν μπορούσα να ξέρω μήτε πώς σκεπτόταν ο εβραίος μήτε οι άλλοι άνθρωποι.

Το μόνο που ήξερα ήταν πως τα περιστέρια στη γειτονιά μου πετούσαν ελεύθερα. Κανένας ποτέ δεν είχε σκεφτεί να τα φυλακίσει.

Στο τέλος υπάκουουσα στην επιθυμία του πελάτη μου κι έφτιαξα κάγκελα μπροστά στο παράθυρο της ζωγραφιάς. Φυλακίσμενα περιστέρια...

Και για να μη δει κανένας αυτόν τον παράλογο πίνακα τον ξανατύλιξα στην εφημερίδα και πήγα να τον πουλήσω στον εβραίο. Όταν με ξαναείδε, μου έγνεψε να περάσω πίσω από τον πάγκο. Πήρα το δέμα και τον ακολούθησα. Στο βάθος του μαγαζιού έκαιγε ακόμη μια λάμπα. Όλα τ' άλλα γύρω μου ήταν βιντισμένα στο σκοτάδι.

Κοίταξα προς την εξώπορτα. Άρχισα κιόλας να φοβάμαι. Τότε άρχισαν να περνούν απ' το μυαλό μου κι εκείνες οι αλλόκοτες ιστορίες που άκουσα μια φορά να λένε για τους εβραίους...

Και τότε στο βάθος του μαγαζιού λες και τέλειωσε ο κόσμος που ήξερα, ο κόσμος που μπορούσαν να δουν τα μάτια μου και φανερώθηκε ένας άλλος κόσμος. Ένας κόσμος που υπάρχει μόνο στο βάθος του ανθρώπινου μυαλού. Τράβηξε ο εβραίος μια κουρτίνα κι άναψε όλες τις λάμπες που φώτιζαν δυο τεράστιες προθήκες.

Εκείνη που ήταν δεξιά ήταν γεμάτη από παιχνίδια και ρούχα. Όλα πρέπει να ανήκαν σε κάποιο πλουσιό παιδιό γιατί μόνο στο όνειρό μου είχα ξαναδεί τόσα παιχνίδια.

Σβούρες πολύχρωμες, τραινάκια, μολυβένιοι στρατιώτες και ρούχα πολλά ρούχα.

Παλιά αλλά ακριβά ρούχα.

Πήρε από ένα ράφι μια ζωγραφιά και μου την έδειξε.

Είναι του Ντανιέλ... είχε την ηλικία σου, όταν τον πήραν....

Έπειτα άνοιξε την αριστερή προθήκη και στάθηκε για λίγο να χαιρεύει τις κούκλες και τα κουκλόσπιτα.

Είναι της Έστερ... ήταν της Έστερ. Το πουλάκι μου δεν πρόλαβε να παίξει.

Έσβησε στα τρία της...

Έμεινα να τον κοιτώ δίχως να καταλαβαίνω τίποτα.

Έπειτα πήρε τη ζωγραφιά μου, την έβαλε στην προθήκη του Ντανιέλ έκλεισε την κουρτίνα και τα φώτα και λίγο πριν φύγω από το μαγαζί του μου μέτρησε δέκα δραχμές.

Όταν άνοιξα την πόρτα, μου φώναξε:

– Στάσου, θέλω μια χάρη. Μπορεί να είσαι μικρός και να μην καταλαβαίνεις αλλά δε θέλω να ξανάρθεις στο μαγαζί μου. Δε θέλω να περιμένω με αγωνία να σε ξαναδώ....

Δε θέλω να δεθώ πια με κανέναν άλλο άνθρωπο...

Φύγε μικρέ, σε παρακαλώ....

Εκείνη τη στιγμή ένιωσα απέραντη λύπη γιατί δεν ήξερα. Όταν αργότερα έμαθα για το Άουσβιτς, το Νταχόσου, το Μπούχεβαλντ, το Μπιργκενάου τότε κατάλαβα γιατί ο εβραίος μου ξήτησε να φυλακίσω τα περιστέρια, για να μην πετάξουν πάλι και τα χάσει.

Είχε δίκιο η γιαγιά μου, ο εβραίος πρέπει να ήταν ένα βασανισμένο πλάσμα του Θεού και τίποτ' άλλο.

Σήμερα εκτός από τις αναμνήσεις μου έχει μείνει και μια φράση γραμμένη απ' το χέρι του σ'ένα κομμάτι κιτρινισμένης εφημερίδας που τη διαβάζω κάθε φορά που χάνω το θάρρος μου:

Αδωνάι, Γιαχβέ, μα αδίρ σιμχά βε κιόλ χαάρετς....

[Ο. Η. Μιχαήλ Κοκκινάρης γεννήθηκε στον Πειραιά το 1952. Εχει σπουδάσει Βιζαντινή και Νεολινική Φιλολογία, Θεολογία και Ιατρική. Εχει παρουσία στη λογοτεχνική ζωή με τα βιβλία του «Αντρειωμένη», «Αίβαλι, Γη Κυδωνίας», «Η γοητεία της ουποπίας (Συκελία 413 π.Χ.)», «Τα στίγματα του Κάιν», «Η γη των αγγέλων» κ.ά.]

ROMA LIGKOTSKA

Το κορίτσι με το κόκκινο παλτό

(Αθήνα: Εμπειρία Εκδοτική, 2002)

Πρόκειται για ένα βιβλίο - ντοκουμέντο για τη ζωή της Ρόμα Λιγκότσκα μιας γυναίκας που επέζησε του Ολοκαυτώματος. Στις 14 Μαρτίου 1943 εγκατέλειψε με τη μητέρα της το γκέ-



το της Κρακοβίας. Ήταν τότε 5 ετών και φορούσε ένα κόκκινο παλτό.

Στη Λίστα του Σίντλερ ένα μικρό κορίτσι με κόκκινο παλτό ξεχωρίζει από τα πρώτα πλάνα της αισπρόμαυρης ταινίας. Μια εικόνα που έπαιξε συμβολικό ρόλο. Ο Σπλιμπεργκ, χωρίς να ξέρει την πραγματική τύχη του κοριτσιού, έδωσε το πιο πιθανόν ενδεχόμενο τέλος.

Στην πρεμιέρα της ταινίας η Ρόμα Λιγκότσκα προσκλήθηκε ως μία από τους επιχειστές του Ολοκαυτώματος. Στο κορίτσι με το κόκκινο παλτό αναγγώρισε τον εαυτό της. Η ίδια και η μητέρα της επέζησαν χάρη σε μια πολωνική οικογένεια που τις έκωψε για ένα μεγάλο διάστημα.

Με το πρέσαμα των χρόνων, η Ρόμα ήθελε να ξεχάσει, να ανήκει κάπου χωρίς να νιώθει ένοχη για την καταγωγή της, να ζήσει ελεύθερη. Δεν μοιράστηκε τους ε-

φιάλτες της με κανέναν, πίστεψε πως η λήθη ήταν ο μόνος τρόπος για να γιατρευτεί. Βρήκε διέξodo στη δημιουργία και σαν σκηνογράφος έσπειρε με μεγάλη επιτυχία τα ιδανικά σκηνικά για κάθε παράσταση. Ήταν ένας τρόπος ίσως να εκφράσει την ανάγκη της να φτιάξει και τη ζωή της όπως εκείνη θα ήθελε. Μέσα από την τέχνη προσπάθησε να εξεμενίσει όσα σφράγισαν την παιδική της ηλικία.

Όμως οι αναμνήσεις παραμένουν και μια εικόνα, αυτή με το κόκκινο παλτό, ήταν αρκετή για να διεκδικήσουν τη θέση τους, για να μιλήσουν. Η Λίστα του Σίντλερ άνοιξε στη Ρόμα Λιγκότσκα το δρόμο να αντιμετωπίσει το παρελθόν με την ίδια γενναιότητα που έδειξε στη ζωή της. Της έδωσε τη δύναμη να γρύσει πίσω, να θυμηθεί και να παρουσιάσει ένα μυθιστόρημα-ντοκουμέντο.



BLAANTISLAV SPILMAN

Ο πιανίστας

(Αθήνα: Μεταίχμιο, 2002)

Kάθη βιβλίο έχει την Ιστορία του, αλλά αυτή του «Πιανίστα» είναι πραγματικά ξεχωριστή.

Το ημερολόγιο του Πολωνό - εβραίου μουσικού Βλάντισλαβ Σπίλμαν στο οποίο στηρίζεται η βραβευμένη στις Κάννες ταινία του Ρομάν Πολάνσκι, αποτελεί ένα συγκλονιστικό ντοκουμέντο, που κρατιόταν θαμμένο πάνω από μισό αιώνα!

Μια νηφάλια, σεμνή, δίχως παράπονο ή ειδικητική διάθεση μαρτυρία ενός «εργάτη της κουλτούρας», που έζησε στο πετσί του τη φρίκη του πολέμου και σώθηκε από τον θάνατο χάρη στη βοήθεια ενός λοχαγού της Βέρμαχτ...

Ο Σπίλμαν έγραψε τον «Πιανίστα» το 1945, όταν τα ερείπια συνέχιζαν να βγαζούν καπνούς κι ο ίδιος, σε κατάσταση βαθύτατου σοκ, αναζητούσας τρόπο για να επανέλθει στην ομαλή ζωή. Ακρωτηριασμένο από τη λογοτεχνία (μέχρι κι ο γερμανός σωτήρας αντικαταστάθηκε από Αυστριακό), το κείμενό του δημοσιεύτηκε έναν χρόνο αργότερα, με τον τίτλο «Ο Θάνατος της πόλης», αλλά οι Πολωνοί σταλινικοί φρόντισαν να το αποσύρουν από την αγορά αφέως.

Οι αλήθειες που καταγράφονταν στις σελίδες του δεν βόλευαν ούτε τους νικητές ούτε τους ήττημένους. Χάρη στην επιμονή, όμως, του μεγάλου Γερμανού ποιητή Βολφ Μπίρμαν, ο γιος του Σπίλμαν ανέσυρε το τετράδιο - κειμήλιο από τη βιβλιοθήκη του πατρικού του, και ο «Πιανίστας», βιβλίο της χρονιάς για τους «Los Angeles Times» το '99 και για το «Lire» το 2001, ήθελε να φαγίσει το καθεστώς της οδυνηρής σιωπής που μοιράζονταν ακόμα Εβραίοι, Γερμανοί και Πολωνοί.

Απόφοιτος της Μουσικής Ακαδημίας του Βερολίνου και πιανίστας στην πολωνική ραδιοφωνία, ο Σπίλμαν, όπως κι όλη την η οικογένεια, δεν εγκατέλειψε τη Βαρσοβία μετά τη γερμανική εισβολή. Κι έτοι, σύντομα εγκλωβίστηκε στο γκέτο, όπου η ζωή ήταν «τόσο πιο ανυπόφορη, όσο περισσότερο δημητριούσε την επίφαση της ζωής εν ελεύθερίᾳ».

Ανήκοντας σ' εκείνους που οδηγούνταν καθημερινά για δουλειά στην «άρεια πλευρά» της πόλης, έμπαζε μέσα από τρόφιμα μέχρι πολεμοφόδια για τους Εβραίους που αντιστέκονταν. Γιατί υπήρχαν κι αυτοί (σε

αντίθεση με το στερεότυπο που τους θέλει πρόβατα επί σφαγήν) όπως κι εκείνοι, οι συνήθως εύποροι, που στέλχωσαν την εβραϊκή αστυνομία, με «σημαντικότερη φιλοδοξία τους να αποκτούν σχέσεις με τους γκεσταπίτες»...

Ο «Πιανίστας» αποτελεί τέλεια καταγραφή όσων συνέβαιναν σ' αυτήν την διάτυπη φυλακή, όπου σε καμία περίπτωση δεν διαμορφώνονταν ευγενικοί χρασκτήρες. «Οποιος ήταν παλιάνθρωπος, έμεινε παλιάνθρωπος και πίσω από τα συμματοπλέγματα. Άλλα δεν υπήρχε ούτε σ' αυτό κανένας κανόνας. Ένα πρωτόγονο κλεφτρόνι συμπεριφερόταν καλύτερα από μορφωμένους και γενικά σεβαστούς πολίτες», επισημαίνει ο Βολφ Μπίρμαν στο επίμετρο του βιβλίου...

Άλλη ενοχλητική αλήθεια; Τα εγκλήματα που διέπραξαν οι συνεργαζόμενοι με τους ναζί Ρώσοι, Πολωνοί, Λιθουανοί και Ουκρανοί. Κι άλλο στερεότυπο που ανατρέπει ο Σπίλμαν; Η εμβέλεια του πολωνικού αντισημιτισμού. Πράγματι, το μικρόβιο λυσσοσμανούσε στη χώρα και πριν από τον πόλεμο, αλλά γύρω στους 350.000 άνθρωποι διακινδύνευαν τη ζωή τους προσφέροντας καταφύγιο σε Εβραίους.

Η παγκόσμια επανέκδοση του «Πιανίστα», συνοδεύεται από ένα επίσης σημαντικό ντοκουμέντο: τ' απόστασμα από το ημερολόγιο του σωτήρα του Σπίλμαν, λοχαγού Βίλμ Χόζενφελντ, που πέθανε επτά χρόνια αργότερα σε στρατόπεδο αιχμαλώτων έξω από το Στάλινγκραντ. Κείμενα που διαφεύδουν την άποψη ότι η γερμανική κοινωνία αγνοούσε τα εγκλήματα του χιτλερικού στρατού στα κατεχόμενα, και ταυτόχρονα αποδεικνύουν πως δινατάτητες αντιστάσεις και μέσα στους κόλπους του ναζιστικού καθεστώτος υπήρχαν.

Σταυρούλα Παπαϊωάννου
«Κυριακάτικη Ελεύθεροτυπία», 20.10.2002

Περί τη λέξη «Χάβρα»

Η εφημερίδα «Ελευθερουτσία», στις 16 Οκτωβρίου 2002, δημοσίευσε σε τίτλο «Έγινε Χάβρα των Ιουδαίων». Το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο Ελλάδος απέστειλε την παρακάτω επιστολή:

«Οπως και στο παρελθόν σάς έχουμε γνωρίσει, «Χάβρα» σημαίνει τον ιερό τόπο λατρείας των πιστών της εβραϊκής θρησκείας, όπου συγκεντρώνονται για ομαδική προσευχή, όπως συμβαίνει και στην εκκλησία. Η χρησιμοποίηση της έκφρασης "Χάβρα Ιουδαίων" για να καταγράψει άλλες καταστάσεις θεωρούμε ότι αποτελεί ύβριση κατά της θρησκείας μας».

Η «Ελευθερουτσία», σε ανταπάντησή της, δεν δέχτηκε τις απόψεις του ΚΙΣΕ.

Ο καθηγητής του ΕΜΠ κ. Γεώργιος Μ. Σαρηγιάννης απέστειλε στις 17 Οκτωβρίου 2002 προς το ΚΙΣΕ την παρακάτω επιστολή:

«Για το θέμα της έκφρασης "Χάβρα Ιουδαίων" είχα διαμαρτυρηθεί στον «Πιζσπάστη» το 1998 νομίζω, και την «Ελευθερουτσία» το 2000, αλλά η τελευταία, και συγκεκριμένα ο δημοσιογράφος της κ. Βότσης τήρησε αιδήμονα σιωπή, τόσο που με το τελευταίο κρούσμα θεώρησα σάσκοτο να ξαναεπανάλθω. Δεν μπορούν δυστυχώς να καταλάβουν οι συμπατριώτες μας δύο πράγματα (και φαίνεται και από την απεντηση της 17/10/02 της «Ελευθερουτσίας»):

• Πρώτο ότι μπορεί να υπάρχουν διαφωνίες με την πολιτική μας συγκεκριμένης κυβέρνησης ενός έθνους αλλά αυτή δεν επιτρέπεται να αντανακλάται σε όλο τον λαό αυτού του έθνους.

• Και δεύτερο ότι υπάρχει, είτε θέλουμε να το παραδεχτούμε είτε όχι, ένας υπολαθάνων "λαϊκός αντισημιτισμός" που εύκολα εκδηλώνεται ιδίως σε στρώματα με λαϊκίστικη δομή (και έχουμε τέτοια δείγματα σε πολλές περιπτώσεις από την "Αυριανή" μέχρι την "Ελευθερουτσία").

Δείτε για παράδειγμα τις σχέσεις μας με την Τουρκία,

από τη μια καταδικάζουμε τις ενέργειες της τουρκικής κυβέρνησης ενάντια στους Κούρδους ή τους Τούρκους (λευκά κελιά κ.λπ.) και συμπαραστεκόμαστε στον κουρδικό και τουρκικό λαό, αλλά παράλληλα ονομάσαμε τον πατροπαράδοτο τουρκικό καφέ ως «ελληνικό» και όσοι ξητάμε στα καφενεία τουρκικού καφέ αντιμετωπίζουμε ακόμη και ίψεις, και βέβαια ότι συμβεί στο Ισραήλ το φορώνουμε συλλήβδην "στον εβραίους", και όχι στη συγκεκριμένη κυβέρνηση (και ξέρουμε πόσο διαφορετικά ήταν τα πράγματα επί Ράμπιτν) ή και ακόμη και στις ακραίες πράξεις ορισμένων παλαιστινιακών ομάδων, τις οποίες καταδικάζει και ο ίδιος ο Αραφάτ.

Δυντυχώς με τον φανατισμό και τον λαϊκισμό, τα προβλήματα αντί να λυθούν, περιπλέκονται.

Με φιλικούς χαιρετισμούς
Γ.Μ. Σαρηγιάννης

Η αναφερόμενη προς τον κ. Γ. Βότση επιστολή του κ. Γ. Σαρηγιάννη, με ημερομηνία 11 Ιανουαρίου 2002, έχει ως εξής:

«Διάβασα το σχόλιό σας στη χθεσινή "Ε" και επιτρέψτε μου μια παρατήρηση. Περιγράφετε τις προχθεσινές τελετές του Πατριαρχείου στην Ιερουσαλήμ ως χαράδεις, θρησκόδεις κ.ά. και σίγουρα έτσι θα ήταν, αλλά τις χαρακτηρίζετε ως "χάβρα Ιουδαίων", χαρακτηρισμός που ενυπάρχει στις εκφράσεις μας, αλλά που υποδηλώνει άθελά μας κάποια δόση "λαϊκού αντισημιτισμού" δύως π.χ. το "κάψιμο του Ιουδά" κ.ά. Πιστεύω ότι και σεις συμφωνείτε ότι καλό θα ήταν τέτοιες εκφράσεις να αποφεύγονται, πολύ περισσότερο που ανέτρεα στελέχη της ελληνικής κοινωνίας δύως ο Νομάρχης Χανίων κ.ά. εμφανίζονται στις μέρες μας ως φρούριες τέτοιου αντισημιτισμού.

Συμπληρωματικά σας γνωρίζω ότι η λέξη είναι "ΧΕΒΡΑ" και σημαίνει "κοινωνία" ή "εκκλησία" (=συνάθροιση) και είναι από την ίδια ρίζα με τη λέξη φιλία, φίλος (χαβέρ). Η παρομοίωση της "θρησκώδους συγκέντωσης" με την ιουδαϊκή συνάθροιση στη Συναγωγή, έγινε επειδή εκεί υπάρχει ο θεσμός της "ομαδικής προσευχής" η οποία είναι από τα βασικά στοιχεία του ιουδαϊσμού, και απ' έξω μπορεί να δίνει θρησκώδη εντύπωση και να χρησιμοποιείται σκωπικά μέσω ενός λανθάνοντος αντισημιτισμού, αλλά νομίζω ότι θα πρέπει νύν αφήσουμε σε κάθε θρησκευτική κοινότητα να έχει τους δικούς της κανόνες».

Ολοκληρωτισμός: Η μαζική χρήση της βιοτεχνολογίας

Σε συζήτηση στον «Οικονομικό Ταχυδρόμο» (6/7/2002), με θέμα «Πρέπει να τεθούν όρια στην πρόσοδο της επιστήμης;», ο καθηγητής κ. Μ. Μπέγιος ανέφερε και τα παρακάτω:

«Η μαζική χρήση της βιοτεχνολογίας από την κρατική εξουσία εις βάρος κάποιας μειοψηφίας του πληθυσμού είναι η χειρότερη μορφή ολοκληρωτισμού. Κάτι τέτοιο

συνέβη στον 20ό αιώνα από τον φασισμό της ναζιστικής δικτατορίας στη χιτλερική Γερμανία. Οι Εβραίοι συμπολίτες μας θεωρήθηκαν δήθεν "κατώτεροι", γιατί ανήκαν στη σημιτική φυλή, με ανατομικά χαρακτηριστικά που διέφεραν από εκείνα της τάχα "ανώτερης" αρίας φάτσας των Ινδοευρωπαίων.

Με τέτοια βιολογική

πρόφαση εξοντώθηκαν εκατομμύρια αθώων στα στρατόπεδα συγκέντρωσης, αφού προηγουμένως χρησιμοποιήθηκαν ως πειραματόζωα στα εργαστήρια ευγονικής και υποβλήθηκαν σε αφάνταστα βασανιστήρια. Ένας παρόμοιος κίνδυνος επιτημαίνεται από πολλούς σήμερα με την ανάπτυξη των νέων τεχνικών.

Ο κίνδυνος να δημιουργηθούν ανθρωπινά όντα με επιλογή γενετική, προκειμένου να δημιουργηθεί η ανώτερη «φάτσα» (αντίστοιχη προς την «αρία» φυλή). Αυτό μπορεί να αποβεί καταστρεπτικό για το ανθρώπινο γένος, καθώς δεν είναι γνωστό αν μια τέτοια, στην ουσία τεχνική, μετάλλαξη κάνει πιο ευάλωτο το ανθρώπινο είδος στις αρρώστιες.

Ο φατσισμός χρησιμοποιεί την ευγονική. Η μαζική χρήση της βιοϊατρικής συνεπάγεται την εξόντωση κάποιας μεριδίας συνανθρώπων μας, συνήθως μικρής αριθμητικά, που βασανίζεται και αφανίζεται φρικιαστικά».

“CHRONIKA”

Organ of the Central Board of Jewish Communities in Greece

36, Voulis Str., 105 57 Athens, Greece, Tel.: ++30210-32 44 315, fax: ++30210-33 13 852

e-mail: hhkis@hellasnet.gr Web site: www.kis.gr

Summary of the contents of issue 182, vol. 25 November – December 2002

✓ The subject of the main article is "Mutual Cultural Points" and deals with the relations between ancient Hebrews and Greeks, who, "along with the Egyptians and the even more remote Chinese, no doubt built the civilization of Eastern Mediterranean and Asia."

✓ We publish a chapter from the book by Abram Leon Sachar "**History of the Jews**" (New York, 1973). This particular chapter refers to the meeting of the Hellenic and Judaic spirit.

✓ In his book "**Freud, from the Acropolis to the Sinai**", Jacques Le Rider describes Freud's impressions from his journey to Athens in 1904, and particularly from his visit to the Parthenon. After Athens Freud visited the Sinai.

✓ The author Mr. Elpidoforos Idzebelis describes the life of **Jews in Arta** (city of Epirus), as well as the Holocaust of the local Jewish Community which no longer exists.

✓ On October 24th 2002, the bones of the **Jewish Colonel Mordochai Frizis** were transported from Albania to Greece. Colonel Frizis was the first high ranking officer who fell in battle during the Greek – Italian War (World War II), in 1940.

✓ Between 19 – 23 June 2002, a series of events was held to honour the **history and memory of the Jews of Rhodes** (Dodecanese), who were wiped out during World War II. The highlight of the events was the unveiling of the Holocaust Memorial that had been erected in Plateia Evraion Martyron (Jewish Martyrs' Square) of the island. Many Jews whose origin is from Rhodes and who now live overseas, came to Greece in order to attend the events.

✓ In an article entitled "Praise to the Courage of Man", we present the work of **Imre Kertets**, who won the Nobel Prize in Literature in 2002.

✓ The author Mr. Michael Kokkinaris publishes a short story titled "**The Jew**".

✓ An article published in a Greek daily paper, titled "It was like a Jewish synagogue (chavra)"*, gave rise to the Central Board of Jewish Communities in Greece to send a letter specifying that "**Chavra** means the holy place of worship where those belonging to the Jewish faith gather for common prayer, like is the case in the Christian church". Professor Giorgos Sariyannis also made a special reference dealing with this issue.

[* The expression "it was like a Jewish synagogue (chavra)" is a commonly used Greek expression, which has a negative connotation: it means "it was a hubbub or uproar"].

✓ The issue closes with book presentations.

Translated by: Rebecca S. Camhi

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ:

ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ

Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. ΜΩΥΣΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΗΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΓΡΑΦΕΙΩΝ:

Βουλής 36 • 105 57 ΑΘΗΝΑ Τηλ. 210 - 32.44.315-8

E-mail: hhkis@hellasnet.gr

Internet site: <http://www.kis.gr>

Τα ενυπόγραφα άρθρα εκφράζουν
τις απόψεις των συγγραφέων τους.

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

Πολιτικά Θέματα ΕΠΕ, Υψηλάντου 25 Αθήνα, τηλ.: 210 - 72 18 421

Διανέμεται Δωρεάν

